

A cél: a szocializmus

Hazánk politikai, gazdasági és kulturális helyzete a párt és az állam vezetőinek könyveiben

Bonyolult korban élünk. A szocializmus és a kapitalizmus világméretű versen-gése folyik; s ebben mi is részt veszünk. Nem vagyunk kívülálló szemlélők. Az emberiség igazi ügyének, a jobb, a szebb életért indított társadalmi méretű összefogásnak, a szocializmus felépítésének elkötelezettjei vagyunk. Amint *Kádár János* mondotta: „A szocialista társadalom lényegénél fogva a legmagasabbrendű, a leg-humánusabb és a legdemokratikusabb rendszer mindazon rendszerek közül, amelye- ket az emberiség eddigi történelme során megismerhetett.” (*Kádár J.: A szocialista Magyarországért.* 113. l.) Ennek a társadalmi rendszernek egy láncszeme, alkotó cse- lekvő részese a mi népünk is, több mint negyedszázada. Hosszú volt az út a máig, amíg a kapitalizmusból eljuthattunk a szocializmus jobb, emberibb világának kezde- téig. Hazánk történetének mérföldköve 1945, a felszabadulás és az új társadalmi rend megteremtésére irányuló küzdelmek kezdetének éve. Az azóta eltelt 28 év számos problémát, buktatót, de óriási eredményeket is hozott. E csaknem három évtized utolsó harmadába, napjaink életébe enged bepillantást a politikai bizottság tagjainak a közelmúltban megjelent egy-egy kötete: *Kádár János, Biszku Béla, Fock Jenő, Ko- mócsin Zoltán, Aczél György, Kállai Gyula* könyve. A korszak krónikásai ismeretük nélkül nem írhatják meg az utóbbi évek történetét.

A kötetek elolvasása után sokoldalú és tiszta kép áll előttünk a párt eddigi, min- den lényeges kérdést átfogó politikájáról, e politika végrehajtásáról. A szocialista építőmunka eredményei, az 1957 utáni időszak kiemelkedő és lényeges nemzetközi eseményei, a Magyar Szocialista Munkáspárt és a kormány állásfoglalásai ezekben a kérdésekben — a legilletékesebb személyek tollából — csakúgy nyomon követhetők a kötetek tanulmányozása közben, mint népünk, hazánk érdekeinek következetes védelme, a párt internacionalista, elvhű politikája, a kulturális életre vonatkozó párt- állásfoglalások, a munkásosztály vezető szerepének, a szövetségi politikának gyakor- lati kérdései. A felsorolt címszavak mindegyike külön-külön tanulmánykötetet is megtölthetne, ezért itt csak néhány gondolattal foglalkozunk. Ezek mindegyik kötet- ben megtalálhatók, de a válaszok, a több oldalú és mégis egységes értelmezések egy nagy, döntő kérdés köré csoportosulnak: a szocializmus építése hazánkban.

A sokszínű írások tartalmilag teljes összhangot képeznek. Mindegyik kötetre jel- lemző a benne foglalt beszédek, cikkek, interjúk, különböző megnyilatkozások őszin- tesége. Ez az őszinteség a záloga a párt és a nép közötti bizalomnak; ennek alapján lehet nyílt vitában meggyőzni és a párt politikájának megértésére ösztönözni azokat is, akik ma még nem hívei a szocializmusnak. „Régebben azt mondták, hogy ahol há- rom magyar él, ott három párt is van. Ez azonban nem a magyarság elátkozott ter- mészetéből következett, hanem a múlt társadalmi viszonyaiból. A modern munkás- osztály emberei, a forradalmárok, a kommunisták harcai nyomán, a kiéleződött osz- tályharc végső eredményeként történelmileg egypártrendszer alakult ki. Nem minden szocialista országban van szükségszerűen így, s valószínűleg a jövőben szocialista útra lépő országokban is másképp alakulhat a helyzet. — Hozzátartozik mindehhez, hogy mi nemcsak harcot hoztunk, hanem megbékélést is: a végbement kiélezett osz- tályharc rendezte a társadalom viszonyait és most az egyes embereket is másképpen ítélniük meg, mint korábban, a kiélezett harc időszakában. Ne ragasszunk címké- ket az emberekre, erre nincs szükség, ez a módszer nem vált be. Harcoljunk a hibák, a túrhetetlen és helytelen magatartás ellen, ösztönözzünk a jóra. És ha az illető meg- változik, s beáll a sorba, akkor minden rendben van. Egyes embereket ellen utóvéd- harcot folytatni nem kell, nincs értelme. Társadalmunk ezen túljutott, ennél fejlet- tebb.” (*Kádár J.* 454. l.)

Az új gazdaságirányítási rendszer gondolatának kialakulásától a Magyar Nép- köztársaság Alkotmányának módosításáig eltelt időszakot fogják át a párt vezetőinek kötetei. Az időszak nagyobbik felére már „a szocializmus építésének folytatása ma- gasabb szinten” meghatározás a jellemző. Ez magában foglalja a gazdasági építés, az

államélet, a szocialista demokrácia fejlesztésének kérdéseit. E nem „látványos” dolgokat produkáló évek során olyan belpolitikai események zajlottak le, mint a Népfront IV. kongresszusa 1968. áprilisában, a párt X. kongresszusa 1970. novemberében, az országgyűlési és tanácsválasztások 1971 tavaszán, a párt megalakulásának és a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának félévszázados, hazánk felszabadításának 25., Lenin születésének 100. évfordulója. A nemzetközi életben pedig erre az időszakra esik a kommunista és munkáspártok 1969. júniusi moszkvai értekezlete, az SZKP XXIV. és számos testvérpárt kongresszusa is. Mindegyik évforduló, esemény jó alkalom arra, hogy összefoglalás készüljön az ország társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális helyzetéről.

Az államélet és a szocialista demokrácia fejlesztése nem a gazdasági reform következménye. Viszont a gazdasági reform és a szocialista demokrácia fejlesztése szorosan összefügg, mindkettő közös talajról ered, a szocializmus teljes felépítésének feltételeit teremti meg. A gazdasági építőmunka, a szocialista demokrácia mind szélesebb körű kiteljesítése a dolgozó emberért van. A szocializmus és a nép, a párt és a tömegek viszonyának vizsgálata mindegyik kötet alapvető mondanivalója. „A párt nem egyedül, hanem a rokonszenvezők millióival összefogva vívja harcát. A lenini szövetségi politika alkalmazásával, a szocializmus építésének céljából, a Hazafias Népfront keretében nemzeti egységbe tömöríti társadalmunk minden alapvető osztályát, minden rétegét. Ez a mozgalom átfogja a munkások, a parasztok, az értelmiségiek széles tömegeit, a kispolgárokat, kommunistákat és pártonkívülieket, hívőket és nem hívőket, mindenkit, aki magáénak tekinti a közös célt, a szocialista Magyarország felépítését.

Pártunk meggyőződéssel vallja azt, a mély marxista igazságot, hogy a történelem tényleges formálói a milliós tömegek. Huszonöt éves szabad hazánk, a Magyar Népköztársaság a dolgozó nép műve. A szocialista forradalom nagy győzelmeiért, az építés nagy eredményeiért a tisztelet és a köszönet mindenekelőtt a dolgozó népet illeti meg; a százezreket, a milliőket, azokat az embereket, férfiakat és nőket, fiatalokat és időseket, akik lelkesen, odaadással, olykor nagyon nehéz körülmények között harcoltak, erőiket soha nem kímélve dolgoztak hazánkért, a szocialista Magyarorszáért.” (Kádár J. 273. l.)

A párt és az állam feladata az, hogy szakadatlanul munkálkodjék a dolgozó nép anyagi és kulturális életkörülményeinek javításán. A pártnak, mint a munkáosztály élcsapatának a megnövekedett feladatokhoz nemcsak alkalmazkodnia kell, hanem irányító, vezető munkája által a soron következő feladatok kijelölésében élen is kell járnia.

„A kommunista párt csak akkor teljesítheti történelmi hivatását, ha szüntelenül lépést tart a fejlődéssel, a változó gazdasági és politikai viszonyokkal. Ez nem irreális követelmény. Ha a párt célkitűzésében, felépítésében, mindennapi munkájában következetesen megtartja a lenini elveket, a legnehezebb feladatokkal is meg tud birkóznai. A lenini tanításokhoz — és erről nem szabad elfeledkeznünk — az is hozzátartozik, hogy minden pártnak jól kell ismernie saját népét, országát és hazája fejlesztésének nemzeti lehetőségeit. A lenini tanítások sajátos magyarországi problémáink megoldásához is rendkívül értékes útbaigazítást adnak. De minden pártnak — így a miénknek is — magának kell megtalálnia a lenini tanítások alkalmazásának legcélszerűbb formáit. Saját problémáink megoldását nem várhatjuk másról, és más szocialista országok tapasztalatait sem tekinthetjük automatikusan alkalmazhatónak. Hazánk történelmi múltja, országunk nemzeti sajátosságai és sok más tényező arra kötelez bennünket, hogy a hazai feltételeknek legjobban megfelelő módon érvényesítsük a lenini elveket. Hazánk jelenlegi helyzete, a szocializmus építésének soron levő feladatai ma azt követelik tőlünk, hogy tegyük még alkalmasabbá a pártot történelmi hivatásának teljesítésére. A pártnak — mint már volt róla szó — lépést kell tartania a változó körülményekkel, ezekhez kell igazítania tevékenységét.” (Biszkü B. A párt és az állam a nép szolgálatában. 185—186. l.)

Szocialista fejlődésünk nap mint nap új problémákat hoz. Ezek helyes értelmezése nagyon alapos és gondos körültekintést igényel. A szocializmus építése során a bonyolult, ellentmondásokat tartalmazó folyamatokat tisztázni csak a realitásokra figyelő, az élet által felvetett kérdésekre idejében válaszoló politikai vezetés képes.

Mindegyik kötetben megtaláljuk a gazdaság és a politika összefüggésének vizsgálatát. *Biszkü Béla* rámutat, hogy a gazdaságirányítás rendszerének reformja sem pusztán közgazdasági, hanem társadalompolitikai jellegű intézkedés, amely a párt politikájának részeként került bevezetésre. Végrehajtásában fontos szerepet játszanak a politikai tényezők, megfontolások s eredményében, következményében jelentékeny politikai hatást gyakorol a pártra és az egész társadalomra. A gazdasági reform is telítve van tehát politikai tartalommal.

A gazdaság és politika összefüggését *Fock Jenő* úgy értelmezi, ahogyan a gazda-

ság részt vesz a politika formálásában. Természetes, hogy a gazdaságpolitikát a párt-politikából kell levezetni, viszont a pártpolitikát is objektív törvények, közöttük gazdasági törvények szabályozzák. A gazdaságpolitika és pártpolitika szoros kapcsolatát jellemzi az is, hogy lényegbevágó, alapos változtatásra csak együtt kerülhet sor. Ennek a tételnek alapvető helyességét éppen a múlt év novemberi párt-állásfoglalás is megerősítette.

A gazdaságpolitika, akárcsak a pártpolitika, áttekint a határokon. A szocialista közösség országai nemcsak gazdasági, s elsősorban nem gazdasági kapcsolataik révén kerültek szoros szövetségbe egymással. Míg a KGST országok gazdasági integrációjának, a fejlődés fő irányainak kifejtését *Fock Jenő* A szocializmus építésének gazdaságpolitikája c. könyvében találjuk, addig hazánk külpolitikai tevékenységének ismertetését és a kérdés részletes elemzését *Komócsin Zoltán* kötetében (Nemzeti érdekek, internacionalista célok) olvashatjuk. A párt és a kormány nemzetközi kérdésekben elfoglalt marxista—leninista alapú állásfoglalásának hű tükrö a könyv. Három nagyobb témakört ölel fel a válogatás, amely tematikus elrendezésben ad választ az alábbi nemzetközi kérdésekre. 1. Osztályszemlélet, nemzeti érdek, internacionalizmus; 2. Az MSZMP és a Magyar Népköztársaság nemzetközi politikája. A magyar—szovjet barátság; 3. A nemzetközi kommunista mozgalom egysége, az imperialistaellenes erők összefogása.

A párt általános politikája, külpolitikai vonalvezetése, hazai gazdaságpolitikája együttesen biztosítja a szocialista művelődéspolitikai érvényrejtését, kiterjesztését. E nagyon bonyolult, sokrétű kérdésnek összefoglalását *Aczél György* Eszménk erejével c. könyvében találjuk. Lapunk jellegének megfelelően e kérdéscsoporttal valamivel többet foglalkozunk.

Aczél György könyvének első kiadása 1970-ben, a X. pártkongresszus előtt jelent meg. Azóta a könyv második kiadása is az üzletkebe került, sőt Franciaországban és a múlt év végén Olaszországban is kiadták beszédeinek, cikkeinek válogatását. Könyve négy fő csoportosításban közli beszédeit, cikkeit. Itt most a könyv ismertetése helyett egyetlen kérdést emelnénk ki, amely — úgy véljük — nagyon alapvető és lényeges mondanivalója ellenére — sajnos — elkerülte nemcsak a kritikusok, de azok figyelmét is, akikhez közvetlenül szólt, és szól ma is. Mondanivalója hosszú-hosszú évekre megszívlelendő a kultúra, a művelődés, az oktatás munkásai, de általában minden magyarul beszélő és értő ember számára is. Ez a kérdés: anyanyelvünk ápolása.

Az anyanyelv szerepéről, jelentőségéről az utóbbi években először 1968-ban a párt Politikai Akadémiáján tartott előadásában beszélt *Aczél György*. Idézte *Ilyés Gyulának* a Népszabadságban megjelent Hajszálygökörek c. cikksorozatát s ennek elemzése kapcsán szólt az anyanyelv jelentőségéről. A gondolat kifejezése során rámutat a helyes marxista álláspontra ebben a kérdésben. Történelmi példával bizonyítja, hogy a közös nyelv nem állította tartósan egy oldalra az osztályharc szemben álló frontján küzdő erőket, még akkor sem, amikor nemzeti sorskérdések voltak napirenden. Ellenkezőleg: a burzsoá nacionalizmus és sovinizmus éppen a közös nemzeti múltra és nyelvre hivatkozva igyekezett leszerelni a Horthy-rendszerben a munkás-és paraszttömegek osztályöntudatát és harcát. „A máról szólva pedig azt mondhatjuk: fontos, nagyon fontos számunkra a magyar szó, a magyar nyelv, bárhol hangozék az fel a világban. De világosan, félreérthetetlenül ki kell jelenteni: a nemzetközi reakció zsoldjában álló ellenforradalmi sajtó és »irodalmi« termékek, ha magyar nyelven szólalnak is meg, szemben állnak népünkkel, rendszerünkkel. Mindenkinek mondjuk: közelebb áll hozzánk egy szerb, szlovák, orosz vagy angol nyelven beszélő forradalmár, mint egy magyar nyelven beszélő ellenforradalmár.” (*Aczél Gy.* 26. l.)

A gondolatmenetet folytatva kifejti: az Osztrák—Magyar Monarchia rendszeresen kihasználta azt a lehetőséget, hogy a Közép- és Kelet-Európa térségében élő népeket, nemzeteket, nemzetiségeket politikájának érdekében egymás ellen uszítsa. S ennek nyomai a monarchia szétesése után nem tűntek el, sőt a fasiszmus körülményei között felerősödtek. „A mi nemzedékünk nehéz és magasztos történelmi feladata, hogy felszámolja ezt az átkos örökséget. Nemcsak a magyar, hanem a cseh, szlovák, román, szerb, horvát nép élő nemzedékeire is gondolok. A szocializmus közös ügye a lehető legjobb alap a nemzeti gyűlölködés, elnyomás felszámolásához. Bízunk abban, hogy népeink, pártjaink és kormányaink közös erőfeszítése nyomán a jövőben energikusabban bontakoznak ki a pozitív lenini tendenciák, s még gyorsabb ütemben adjuk át végleg a múltnak a káros örökség továbbélő ártalmait.” (27. l.)

Itt fejtette ki a párt Központi Bizottságának titkára a szomszédos szocialista államokban élő magyarság kulturális helyzetével kapcsolatos állásfoglalását is. Rámutatott, hogy a Kárpát-Ukrajnában, Csehszlovákiában, Romániában és Jugoszláviában élő magyarság és hazánk kapcsolatainak történelmi feltételei ma merőben mások, mint a felszabadulás előtt voltak. Alapvető különbség az, hogy nálunk is, náluk is a

szocializmus épül. Állami érdekeink — véleményünk szerint — a lényeges kérdések tekintetében rövidebb és hosszabb távon is közösek. Természetes tehát, hogy az itt és szomszédainknál élő azonos nyelven beszélő emberek nemcsak elvi, hanem a nyelvi közösség alapján is ápolják kapcsolataikat a másik országban élő testvéreikkel. „Ugyanígy mi is törekszünk kapcsolatainkat ápolni a szomszédos szocialista országokban élő magyarsággal, tankönyvek, könyvek, általában a szellemi élet cseréjének fejlesztésével. Ezt a sajátos kulturális missziót arra az elvi alapra építjük, hogy a szomszédos szocialista országok magyar nemzeti kisebbségeinek kultúrája nemcsak az illető ország szellemi életének, hanem az egyetemes magyar kultúrájának is része. A szocialista országokban élő magyarok feladata, hogy ápolva és fejlesztve nemzeti kultúrájukat, segítsék odaadással a szocializmus építését abban az országban, amelynek állampolgárai.” (27. l.)

E kultúra ápolásának és közvetítésének eszköze a magyar nyelv. Anyanyelvünk-ről a magyar nyelv hete alkalmából tartott emlékeztető előadása a kötet záró írása. Néhány szót a cikk főbb gondolatköreiről. Bevezetőben visszatekint a magyar nyelv nemzetivé tételéért vívott évszázados harcokra, amelyek a nemzeti függetlenségért és társadalmi haladásért is folytak. A társadalmi-politikai fejlődés együtt jár a nyelv változásával is. Mai társadalmi helyzetünket is hűen tükrözi a nyelv. Később a kor nyelvi emlékeiből is következtetni lehet az utóbbi negyedszázad társadalmi változásaira. A szavak jelentése gyökeres változáson megy át, némelyek elhalnak, újak keletkeznek. Ebben a változásban, gazdagodásban és „szegényedésben” híven tükröződik a magyar történet új iránya, tartalma. A továbbiakban arról szól, hogy a kiejtési sznobizmus ijesztő méretekben terjed. A nyelvi tisztaság fogalmi tisztaságot is jelelt. „A világos, tiszta beszéd tudást, ismeretet, kultúrát követel attól, aki megnyilatkozik, éppúgy, mint attól, aki a megnyilatkozást hallgatja vagy olvassa.” (338. l.) Számos példát hoz annak illusztrálására, hogy némelyek verejtékes igyekezettel „igazi” angolok, franciák módjára próbálják kiejteni az idegen tulajdonneveket. Kisebb baj, ha ez magántársaságban történik, annál nagyobb, ha a sajtó, a tv, a rádió nagy nyilvánossága előtt. Megrontja ez a nyelvi érzéket és a nyelvi önállóságtudatot is. Ez a kiejtési sznobizmus, bár előkelősködni akar, csak megszégyenül s az ilyen jelenségek ellen való fellépés korántsem elhanyagolható része annak az általános törekvésnek, hogy „kiszorítsuk a kispolgári divatimádát, műveltségmajmolás, a mind nevétségesebbé váló arisztokratizmus valamennyi formáját”. (339. l.) A továbbiakban szól a reklám és a sajtó nyelvről, a tudományos nyelvről, a „mozgalmi” nyelvről, a nyelvi durvaságokról és a „naturalizmusról”, valamint az ifjúság nyelvről. A kötet befejező sorai a kulturális élet területén dolgozó, alkotó emberhez szólnak, rajtuk keresztül pedig mindenkihez ebben az országban.

„A magyar nyelv használatának kultúrája, és szüntelen gazdagítása, fejlesztése mindazoknak a gondja, felelőssége kell hogy legyen, akik hivatásuknál, helyzetüknél fogva szóban vagy írásban lépnek a nyilvánosság elé. Mindannyiunknak együttesen kell nyelvünk épségét óvni, szellemének korszerű érvényesülését, fejlődését segíteni.” (348. l.)

Az élet hétköznapijai álltak össze történelemm ezekben a kötetekben. Minden egyes megnyilatkozás, legyen az beszéd, interjú, előadás vagy a külföldi sajtó számára írt tanulmány, egységes képet ad hazánk fejlődésének utóbbi évtizedéről. Ebben az időszakban teljesedett ki a Hazafias Népfront mozgalom és a különböző tömegszervezetek igazi szerepe.

Kállai Gyula írja: „A proletárdiktatúra rendszerében egyre növekszik a társadalmi, a tömegszervezetek és mozgalmak szerepe. Elősegíti ezt az a tény, hogy társadalmunk alapvető osztályainak és rétegeinek érdekei lényegében azonosak. A tömegszervezetekben és mozgalmakban, a szakszervezetekben, az ifjúsági szervezetekben, a Hazafias Népfrontban, a népmozgalomban, a termelőszövetkezetek érdekképviseleti szerveiben tömörült dolgozók önként vállalják pártunk politikáját, mert meggyőződtek róla, hogy az helyesen fejezi ki alapvető érdekeiket. Ezért képesek e tömegszervezetek a párt politikája alapján önállóan és teljes politikai felelősséggel dolgozni.” (Szocializmus, népfront, demokrácia, 311. l.)

Mindegyik kötetben — szóljon az gazdaságpolitikáról, állami életről, belpolitikáról — vörös fonalként húzódik végig a Szovjetunióhoz és a szocialista világ országaihoz fűződő szövetségünk hangsúlyozása. „Magyarország számára az egyedüli helyes nemzeti politika az eltéphetetlen szövetség és barátság a Szovjetunióval és a szocialista világrendszerrel; együttműködés és szolidaritás a nemzetközi kommunista mozgalommal, a világ haladó erőivel. Helyünket a világban a jövőben is ez határozza meg. A Szovjetunióval, a szocialista világrendszer többi országával, a világ haladó embereivel együtt küzdünk a békéért, a társadalmi haladásért, a demokráciáért, a szocializmus további győzelméért.” (81. l.)

Korántsem lehet egy cikk keretében felsorolni mindazt, amiről a párt és az ál-

lam vezetői kötetekben felelősséggel szóltak. Éppen ezért érdemes és szükséges is kézbevenni könyveiket. Ezek a ma krónikái, de holnap már történelemmé válnak.

Vida Sándor

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Aczél György: Esménk erejével. 2., bőv. kiadás. 1971. Kossuth, 437 l.

Biszku Béla: A párt és az állam a nép szolgálatában. 1972. Kossuth, 284 l.

Fock Jenő: A szocializmus építésének gazdaságpolitikája. Beszédek és cikkek 1963—1972. 1972. Kossuth, 467 l.

Kádár János: A szocialista Magyarorszáért. Beszédek és cikkek 1968—1972. 1972. Kossuth, 547 l.

Kállai Gyula: Szocializmus, népfront, demokrácia. 1971. Kossuth, 415 l.

Kornocsin Zoltán: Nemzeti érdekek, internacionalista célok. 1972. Kossuth, 318 l.

Magyar nyelvű könyvkiadás Csehszlovákiában

A felszabadult Csehszlovákiában a magyar nyelvű könyvkiadás kissé késve, csak a munkásosztály 1948-as februári győzelme után indult meg. A magyar nyelvű könyveket kezdetben a Pravda Kiadóvállalat kötelékébe tartozó Magyar Könyvtár jelentette meg. A marxizmus-leninizmus klasszikusainak egy-egy műve, a szlovák és a cseh szépróza, valamint a világirodalom néhány jelesebb alkotása látott elsőnek napvilágot.

A Magyar Könyvtár a hangsúlyt főleg a szlovák és a cseh nyelvű művek átültetésére fordította. Indulásának első évében (1949) *Julius Fučík*: Üzenet az élőknek és *Peter Jilemnický*: Garammenti krónika; a második évben (1950) *Frano Král*: Az eltorlasztott út, *Ludo Ondrejov*: Hegyek alján és *Iván Olbracht*: Anna című művét adta ki. A fordítások száma 1951-ben és 1952-ben ugrásszerűen megnőtt: a Magyar Könyvtár e két év alatt szlovákból és csehből összesen tizenhat művet — később még többet — jelentetett meg. A csehszlovákiai könyvkiadók a szlovák és cseh széprózából jelenleg évente tizennyolc-húsz művet adnak ki, ezenkívül megjelentetnek szlovákból és csehből magyarra fordított különféle szakkönyveket, politikai és társadalomtudományi kérdésekkel foglalkozó kiadványokat is.

Csehszlovákiai magyar írótl elsőnek *Egri Viktor* Sovánka című regénye jelent meg (1950). A párbeszédéből álló munka jeleneteket kívánt bemutatni az akkori falu életéből. E kissé sematikus írást *Fábry Zoltán* „a szövetkezeti élet pro és kontra pedagógiai párbeszédé”-nek nevezte. (Fábry Zoltán: Harmadvirágzás. Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó, 1963. 15 l.)

Egri Viktor későbbi művei mind mondanivalójukat, mind művészi megformálásukat tekintve messze túllépték a Sovánka értékét. A csehszlovákiai magyar novellisták, költők, és történész-kritikusok közül önálló kötettel elsőnek *Szabó Béla*, *Dénes György* és *Sas Andor* jelentkezett. (Szabó Béla: Az első ajándék. Magyar Könyvtár, 1951; Dénes György: Magra vár a föld. Magyar Könyvtár, 1952; Sas Andor: Irodalmi és történelmi tanulmányok. Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadó, 1953.)

Előnyösen befolyásolta a csehszlovákiai magyar nyelvű könyvkiadást, hogy Prágában 1950 február végén, Pozsonyban pedig 1950 augusztus derekán magyar könyvesbolt kezdte meg működését. Mind a prágai, mind a pozsonyi üzlet egyaránt árusította a Csehszlovákiában és a Magyarországon megjelent magyar nyelvű könyveket.

Elősegítette az új kiadás magyar nyelvű könyvek megismerését az is, hogy 1950 májusában a Magyar Népművelési Minisztérium több ezer kötetet ajándékozott a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Egyesületének, a CSEMADOK-nak. A könyvek átadása alkalmából a komáromi hídon — magasrangú magyarországi és csehszlovákiai tisztségviselők részvételével — nagyszabású ünnepséget rendeztek. A szónokok hangsúlyozták: a nép ellenségei a múltban azt a körülményt, hogy Magyarországon szlovákok, Csehszlovákiában magyarok élnek, a nacionalista gyűlölködés szítására használták fel. A nép hazájává vált országokban viszont mind a szlovák, mind a magyar dolgozók — itt is, ott is — a szocializmust építik, azonos célért küzdenek.

A két ország közötti barátság elmélyítésének ez a jele azért bizonyult kedves és fontos gesztusnak, mert a csehszlovákiai magyarok számára akkor a könyvnél nem létezett becsebb ajándék. Bizonyítja ezt az is, hogy az 1950-ben alakult *Magyar Könyvbarátok Köre* már kezdetben több ezer taggal rendelkezett. Jelenleg 5507 tagot számlál. A kiadó a tagok részére eddig összesen kilencvenkét kötetet jelentetett meg.

Eredményesen tevékenykedik az 1964-ben alakult *Versbarátok Köre* is. A Versbarátok Körének jelenleg 1569 tagja van. A kiadó a tagok számára eddig harminckét kötetet jelentetett meg. (Az 1972 októberében készült kimutatás adatai.)

A Magyar Könyvtár — a fordításokkal együtt — 1949-ben hat, 1950-ben tizenhárom, 1951-ben huszonöt, 1952-ben harmincegy kötetet jelentetett meg. Utóda, a Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadó indulásának első évében (1953-ban) negyvenkét művet adott ki. A Pravda-val, a Magyar Könyvtár-ral, illetve a Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadó-val párhuzamosan megjelentetett magyar nyelvű könyveket a Práca, a Svet Socializmu, az Orač, a Smena, valamint a Szlovákiai Politikai Könyvkiadó is. Csehszlovákiában ma is több kiadó jelentetett meg magyar nyelvű könyveket. A Magyarországról átkerült könyvek száma 1949-ben 5300, 1950-ben 88 000, 1951-ben 360 000, 1952-ben 275 000, 1963-ban csaknem 300 000 példány. (A CSEMADOK IV. országos közgyűlésen elhangzott elnöki beszámoló adatai.) Ma e szám minden tekintetben jóval nagyobb.

A csehszlovákiai magyar könyvkiadás egyik legfontosabb állomása: 1953. Ebben az évben született meg Magyarország és Csehszlovákia között a közös könyvkiadásról szóló egyezmény. Előzőleg mind a magyarországi, mind a csehszlovákiai könyvkiadás több tekintetben ésszerűtlenül dolgozott: több esetben megtörtént, hogy ugyanazt a könyvet lefordították és kiadták Budapesten is, Pozsonyban is. A csehszlovák—magyar közös könyvkiadási egyezmény azzal a céllal született, hogy megszüntesse ezt a kettősséget, összehangolja és tervszerűvé tegye a két felet egyaránt érintő kiadáspolitikát, ugyanakkor okosabb munkamegosztást teremtsen; igényesebben készítet könyvek kerülhessenek az olvasókhöz. Az egyezmény ma is előnyösen befolyásolja a könyvek kivitelét és behozatalát. Ha az olvasók érdeklődését mindenben még nem is elégítik ki, a közösen kiadott könyvek között nagy a választék. Jó jel az is, hogy a csehszlovákiai magyar szerzők műveit már a magyarországi könyvpiacra is forgalomba hozzák.

A Magyar Könyvtár szerepét 1953-ban átvette a Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadó. A Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Egyesülete mellett működő kiadó később (1956) beolvadt a Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadóba, ennek magyar szerkesztőségévé. A Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó 1967-ben felvette a Tatran nevet. Magyar részlege 1969-ben újra önállósult. Azóta *Madách Könyvkiadó* néven jelenteti meg mind a csehszlovákiai magyar szerzők műveit, mind a fordított, és a közös könyvkiadási egyezmény keretében kiadott műveket.

Az önállósulás minden tekintetben kedvezően hatott a kiadó munkájára. Fejlődését az bizonyítja legjobban, hogy míg az ötvenes években átlag csupán nyolc—tíz, a hatvanas évek elején és derekán tizenkettő—tizennégy eredeti művet jelentetett meg évente, az 1967—71 közötti időszak évi termése átlag tizenhatra, 1971-ben pedig húszra emelkedett. Hasonló szép munkával és jó eredménnyel zárult 1972 is. A Madách az elmúlt esztendőben összesen 42 művet adott ki. Ebből 18 eredeti, azaz csehszlovákiai magyar író alkotása. A közös könyvkiadási egyezmény keretében tavaly 270 mű jelent meg.

A csehszlovákiai magyar könyvkiadás külön érdeme, hogy nemcsak új írói, költői, kritikusai, hanem új fordítói generációt is nevelt. Erőssége, hogy figyelemmel kíséri a kortárs irodalmat, és a legjobb szlovák és cseh nyelvű alkotásokat igényes tolmácsolásban jelenteti meg. Legjobb fordítóinak munkássága mind Csehszlovákiában, mind Magyarországon elismert, és számottevően gazdagítja a fordítás-irodalmat.

Tóth Tibor, a jeles, sajnos fiatalon elhunyt csehszlovákiai magyar fordító találoán írta: „A Csehszlovákiában élő és munkálkodó magyar írók és írástudók kezdetől fogva tudatosan vállalták a híd szerepét. Figyelemreméltó munkát végeztek már a két háború között is annak érdekében, hogy közelebb hozzák egymáshoz a két országot, a három nép irodalmát, kultúráját — természetesen elsősorban a magyar kultúra körének tolmácsolva a cseh és a szlovák műveket. Persze a másik irányba sem voltak télenek, gondoljunk azokra a szlovákul megjelent költői antológiákra, szlovákra vagy csehre fordított magyar szépirodalmi művekre, amelyek formálásában, megjelenítésében, népszerűsítésében, ismertetésében a Csehszlovákiában élő magyar értelmiségieknek, tolforgatóknak nemegyszer aktív részük volt... Műfordítási irodalmunk a múltban komoly szerepet játszott abban, hogy eloszlassuk a mesterségesen szított előítéleteket, amelyek egymás ellen kívánták állítani népeinket. Most, hogy nem kell a mesterségesen gerjesztett gyűlölködés ellen harcolnunk, az irodalomnak ez az ága mit sem veszít jelentőségéből: az egymás barátságát megtalált népek kölcsönös megismerését, közeledését, kapcsolataik elmélyítését szolgálja.” (Tanulmányok a csehszlovák—magyar irodalmi kapcsolatok köréből. Akadémiai, Budapest, 1956. 493. 502. l.)

A magyar tankönyvekről és a különféle pedagógiai könyvek kiadásáról a Szlovák Pedagógiai Könyvkiadó magyar szerkesztősége, a politikai kiadványok (kong-

resszusi beszédek, párthatározatok stb.) megjelentetéséről a Pravda Könyvkiadó, amely előzőleg Politikai Könyvkiadó, majd Epoque néven dolgozott, jelenteti meg a társadalomtudományi kérdésekkel foglalkozó irodalmat is. Az utóbbi években a nemzetiségek sajátos problémáival foglalkozó műveket is kiadott. (Juraj Zvara: A magyar nemzetiségi kérdés megoldása Szlovákiában, Egri Viktor: Megmondom mindenkinek, Magyarok Csehszlovákiában, Közös hazában stb.) Ténykedésének eddigi legnagyobb vállalkozása a Klement Gottwald életmű 14 kötetből álló sorozatának az 1950-es évek elején magyarul történt megjelentetése. A Pravda Könyvkiadó magyar szerkesztősége legutóbb is több fontos művet jelentetett meg a csehszlovák párt- és az állami élet mai vezetőinek tollából.

Erdemes megemlíteni, hogy az 1948 óta eltelt negyedszázad alatt a csehszlovákiai könyvkiadók csehszlovákiai magyar szerzőktől összesen mintegy négyszáz művet jelentettek meg.

Az íróknak az utóbbi években rendszeresített cserelátogatása több tekintetben eredményesen befolyásolta mindkét ország könyvkiadási politikáját.

A magyar nyelvű könyveket megjelentető csehszlovákiai kiadók az első nagyobb közös akciót 1965-ben, a másodikban megtartott Jókai-napok alkalmából, Komáromban rendezték. A csehszlovákiai magyar könyvkiadás A felszabadulás huszadik évfordulóján című kiállításon a Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó, a Politikai Könyvkiadó, a Szlovákiai Pedagógiai Kiadó és a Szlovákiai Mezőgazdasági Kiadó mintegy négyszáz (az előző években megjelent) magyar nyelvű kiadványát mutatta be. A tablókön a könyveket témakörök szerint csoportosították. Külön-külön helyezték el a szépirodalmi, a politikai és a mezőgazdasági könyveket, valamint a tankönyveket. A nézők láthatták, hogy a csehszlovákiai kiadású magyar nyelvű könyvek nemcsak tekintélyes mennyiséget képviselnek, hanem grafikailag is a legjobb hagyományt követik.

Szívesen emlékszünk a Csehszlovákiai Magyar Könyv Hete címmel első ízben 1968 májusában megtartott akcióra is. A Tatran Könyvkiadó magyar üzeme, a Szlovákiai Írószövetség magyar tagozata, a CSEMADOK járási titkárságai és a Slovenska kniha (Szlovák Könyv) kerületi igazgatóságai által rendezett négy napos eseménysorozat alkalmából a magyarok lakta városokban és falvakban mintegy ötszáz helyen árusítással egybekapcsolts kiállítást, valamint a csehszlovákiai magyar írók részvételével irodalmi vitadélutánokat, író-olvasó találkozókot rendeztek.

A Csehszlovákiai Magyar Könyv Hetét, amely, sajnos, nem vált rendszeressé, a szervezők azzal a szándékkal hirdették meg, hogy népszerűsítsék a csehszlovákiai magyar irodalmat, szorosabbá fűzzék az írók és az alkotók közötti viszonyt, jobban megismerjék az olvasók igényét.

Az olvasók a Csehszlovákiai Magyar Könyv Hete alkalmából is megállapították, hogy a csehszlovákiai magyar könyvkiadás nagy utat tett meg. Az egykor minden tekintetben igénytelen kiadványok helyett az utóbbi években megjelenő kötetek legtöbbször — a tipográfiát, a kötet és a védőborítót tekintve — egyaránt szép, ízléses.

A csehszlovákiai magyar írók és fordítók legjobb alkotásait a Szlovák Irodalmi Alap és a Szlovák Írószövetség 1966, illetve 1968 óta évente Madách-díjjal és nemzetiségi díjjal jutalmazta. Az anyagi ösztönzés a könyvkiadást is kedvezően érinti. Az írók már nemcsak több, de jobb kéziratokkal is jelentkeznek.

A csehszlovákiai magyar könyvkiadás legrangosabb műveit *Fábry Zoltán* írta. De sok szép munka jelent már meg a fiatal írók, költők, kritikusok tollából is. Az utóbbiak közül elsősorban *Duba Gyula*, *Dénes György*, *Bábi Tibor*, *Ozsváld Árpád*, *Tózsér Árpád*, *Csanda Sándor* és *Gál Sándor* nevét érdemes megjegyezni.

Mostanában már a csehszlovákiai magyar írók könyvei is mélyebben, művészi-
leg magasabb színvonalon ábrázolják az életet, mint régebben, de még mindig kevés könyvön érződik a sajátos atmoszféra, a jellegzetesen csehszlovákiai magyar problematika. Biztató viszont, hogy a színvonalas esszé, a rangos líra és az ígéretes regény és dráma mellett jelenleg már a csehszlovákiai magyar publicisztika és társadalomtudományi irodalom is eredményesen bontogatja a szárnyát.

Balázs Béla

A DER BIBLIOTHEKAR, az NDK könyvtárügyi szakfolyóirata 1972. évi 12. számában hosszú recenzió méltatja Pipics Zoltán húsz nyelvű könyvtári szakszótárát, mely 1971-ben már 5. kiadásban jelent meg; ismerteti ezenkívül Tasnádi Éva: *Ócsike c. könyvét* (Corvina); és beszámol a magyar műszaki könyvnapokról is.

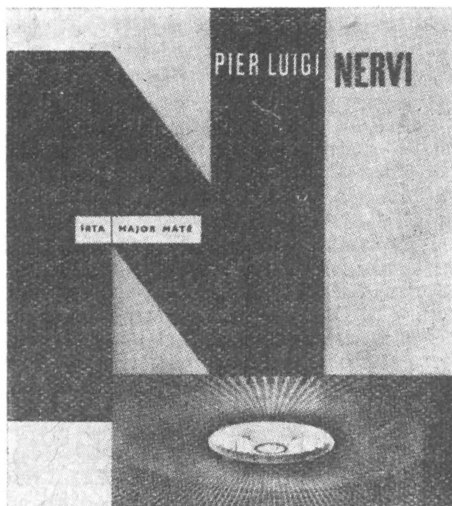
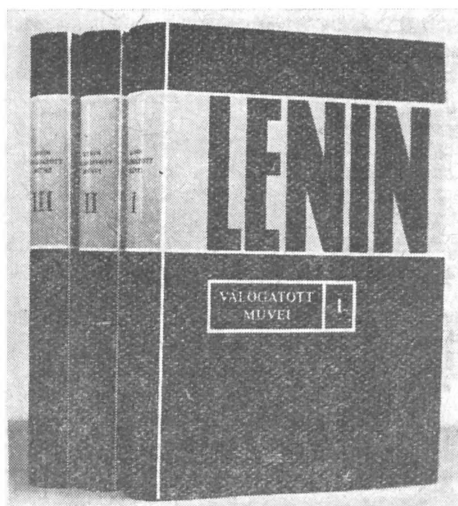
Lengyel Lajos és Szántó Tibor könyvtervezői munkássága két kiállítás tükrében

Budapest művészeti életét sok szobrász, festő és grafikus kiállítása teszi mozgalmassá, s ebbe az eleven képbe most új szín vegyült, két kiváló tipográfusunk könyvművészeti kiállítása: Lengyel Lajosé a Nemzeti Galériában és Szántó Tiboré a Műcsarnokban.

Az első Magyarországon nyomtatott könyv, a *Budai Krónika* megjelenésének ötszázadik évfordulóját ünnepeljük az idén, s ennek eseménysorába illeszkednek könyvtervező művészeink gyűjteményes kiállításai. Eddig ilyenekre nem került sor, új vonása ez művészeti életünknek. S mivel nálunk is egyre népesebb az igényesen megformált, szépen nyomott, kötött és illusztrált könyvekben esztétikai élményt keresők tábora, s mert könyvtervezőink közül a Kossuth- és Gutenberg-díjas Lengyel Lajos és a Magyar Helikon vezetője, Szántó Tibor a legismertebb, érthető, hogy a két kiállítás megnyitóján több százan vettek részt. Szántó kiállításán *Ortutay Gyula* mondott bevezető beszédet, a Nemzeti Galériában pedig *Major Máté* köszöntötte Lengyel Lajost.

Két kitűnő könyvtervezőnk az alkotói módszer szempontjából nagyon is különbözik egymástól. Lengyel nagy alapossággal mérlegeli egy-egy könyv tipográfiai tervének több változatát, elmélyülten dolgozik, és így érleli remekbe készülő munkáit. Szántót is nagyfokú igényesség jellemzi mind önmagával, mind a nyomdákkal szemben, de ő inkább a felvillanó ötletek mestere. Szívesen kísérletezik más-más formákkal és anyagokkal. Mindkettőjük közös vonása azonban a kielégíthetetlen tudásszomj és felkészültség, ez adott nekik erőt arra, hogy évtizedeken át kitaratóan folytassák a felkészülést, mintha csak sejtették volna, hogy milyen nagy feladatok várnak rájuk a magyar könyvművészet kibontakoztatásában.

Lengyel Lajos makói származású, és 1919-ben a makói Vörös Hírlap nyomdájában kezdte tanulni a mesterséget. 1927-ben került fel Budapestre. Előbb a Fővárosi Nyomdában helyezkedett el, majd átment a Hungária Nyomdába, ahol a harmincas években *Kner Imre* törekvéseit követő, színvonalas munka folyt. 1928-ban ismerkedett meg *Kassák Lajossal* és avantgarde művészeti törekvéseivel. Ebben az időben kezdett kísérletezni a szociofotóval, és meglepő hatású fényképei, amelyekkel az volt a célja, hogy ráirányítsa a figyelmet a magyar proletariátus akkori sanyarú helyzetére, többször szerepeltek *Kassák Munka* című folyóiratának kiállításain. Még 1928 őszén beiratkozott az Atelier művészeti iskolába, ahol *Kozma Lajos* és *Végh Gusztáv* is tanított, és ahol a *Nyolcak* antiimpresszionista irányzatának szellemében folyt az oktatás, ugyanis ezt a kitűnő iskolát *Orbán Dezső*, a neves festőművész, a *Nyolcak* egyik tagja alapította és vezette. S 1935-ben — már túl a harmincadik élet-

Lenin válogatott műveinek 1967. évi kiadása. Védőborítóját és szövegének tipográfiai elrendezését Lengyel Lajos tervezte; Major Máté: Pier Luigi Nervi c. kötetének védőborítója szintén Lengyel Lajos munkája

évén — kezdett Lengyel Lajos a magyar munkásmozgalomban is fontos szerepet betöltő szobrásztól, Goldmann Györgytől alakrajzot tanulni.

Legkorábbi emlékezetes sikereit jellegzetes gyógyszer-csomagolási terveivel, majd Murányi-Kovács Endre Börtön című könyvének kötésével, Kosztolányi Dezső több kötetének burkolójával és a Babits-émlékkönyv védőborítójával aratta. Pályafutása és könyvtervezői munkássága azonban csak a felszabadulás után teljesedett ki. 1949-től 1969-ig húsz éven át igazgatta a Kossuth Nyomdát és fejlesztette a művészi igényű könyvek előállításának legjobb hazai műhelyévé. 1970-től kezdve a Nyomdaipari Egyesülés élén áll. Könyvtervezői sikerei pedig szakadatlan sorban követik egymást. 1955 óta 28 munkáját díjazták a Szép magyar könyv-versenyeken. Külföldi sikerei közül megemlítjük a *lipcsei nemzetközi könyvkiállítás*on 1964-ben nyert *aranyérmét*, amellyel Alberto című albumát jutalmazták; Lenin válogatott műveinek 1967-ben megjelent magyar kiadásával pedig 1970-ben a *Moszkvában rendezett könyvművészeti verseny nagydíját* nyerte el. A magunk részéről azonban legsikerültebb alkotásának a *Képes Krónika* 1964. évi kiadását tartjuk. Ennek a tipografálását, kötését és védőborítóját is ő tervezte.

Kiállításán természetesen bemutatja a harmincas évek elején készült és a tőkés rend ellen lázító fényképfelvételeit és montázsait is. Hozzáértése a fotografáláshoz magyarázatot ad arra, hogy Lengyel Lajos miért komponál bele előszeretettel fényképeket védőborítóinak terveibe. Ilyen jellegű munkáiból ki kell emelnünk Simonov Nappalok és éjszakák című regényéhez és Lev Tolsztoj Kreutzer szonátájához készített burkolóit, mindkettőt finom líraiság hatja át. Igen megragadóak, és szintén a könyvek tartalmára utaló fényképek és a könyvcímek mesteri összekapcsolására mutatnak példát azok a védőborítói is, amelyeket magyar szerzőknek *hat világhírű építész*t, Nervi-t, Breuer Marcellt, Adolf Loost, Le Corbusier-t, Neutrát és Gropiust bemutató kötetéhez tervezett. S tegyük hozzá, hogy védőborítói többnyire aszimmetrikus és oldaltengelyes megoldásúak.

Szántó Tibor munkásságának kibontakozását ugyancsak hosszas fölkészülés előzte meg. Tizennégy éves korában — 1926-ban — kezdte egy budapesti nyomdában a mesterség elsajátítását, és húsz éves korában már a Globus Nyomda mesterszedője. Működött akkor Pesten egy reklámművészeti iskola: *Bortnyik Sándoré*, aki a Tanácsköztársaság bukása után éveket töltött emigrációban, s hazatérése után nyitotta meg ezt az iskolát. Szántó Tibor belépett Bortnyik tanítványai közé, s három és fél éven át tanult tőle rajzolni, betűt és reklámot tervezni. Utána *Kner Izidor* ösztöndíjával hosszabb tanulmányutat tett külföldön. S már elmúlt negyven éves, amikor a felszabadulás után beiratkozott az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészkarára, és esti hallgatóként elvégezte a művészettörténeti szakot.

Az 1945-ben felszabadult ország nyitotta meg előtte az érvényesülés útját. Előbb képszerű volt a Népszavánál, majd 1948-ban rábízták az új tankönyvek nyomdai munkálatainak irányítását. Pályafutása szempontjából igen jelentősek azok az évek, amelyeket a Szikra Nyomdában töltött műszaki vezetőként. Innen átlépett a

Andreas Vesalius *De humani corporis fabrica c.* munkájának védőborítója. Szántó Tibor terve

Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadóhoz, ahol sok színes gyermekkönyv megtervezésére nyílt módja. Így 1963-ban kellő tapasztaltsággal és kiforrott elképzelésekkel vehette át a *Magyar Helikon* vezetését. Több könyvet is írt, ezek közül legjelesebbnek *A betű* című kétkötetes munkáját tartjuk, de igen értékes a *Tipográfia* című tankönyve is.

Kiállításának látogatóit elsősorban anyagának bőségével és változatosságával lepi meg, holott így is csak kisebb részét állt módjában bemutatni mindazoknak a műveknek, amelyeknek a megtervezésében részt vett akár mint a tipográfia, akár mint a burkoló vagy a kötésterv készítője. Alaposan ismeri és tiszteli a magyar és a külföldi könyvnyomtatás múltját, de a hagyományok nem kötik meg képzeletét. A merész új megoldások egész sorával találkozunk címlapjain és védőborítóin, és nem ismétli önmagát. Gyökeresen különböznek egymástól a *Garcia Lorca*, *Hemingway*, *Babel* és *Thomas Mann* munkáihoz készített borítói, és különösen megnyerő az a belső címlap és kőtestábla, amelyet *Goethe* Faustjának *Jékely Zoltán* fordításában megjelent kiadásához tervezett. Egyébként is egyik erőssége Szántónak a drámai művek tipografálása, ezért kiemelkedően szép *Madách* két nagy alkotásának, a *Mózesnek* és *Az ember tragédiájának* helikoni kiadása. A sikert természetesen az is növeli, hogy e két kötetet a könyvillusztrálás virtuózának, *Kass Jánosnak* a rajzai gazdagítják. Ha nemcsak hazai, hanem európai viszonylatban is csúcsteljesítménynek számító munkákat akarunk kiemelni *Szántó Tibor* tipográfiai remekei közül, akkor két műre kell feltétlenül utalnunk, a *Bibliotheca Corviniana*ra és az *Átváltozások* című *Ovidius*-kötetre. Újabban erősen foglalkoztatja őt a könyvkötés korszerűsítésének problémája. Két tárlóban is csupa egyedi kötéstervet állított ki. Fémrátéses kötésekkel folytatott kísérletei kétségkívül tetszetősek, de ugyanakkor vitathatók is.

Befejezésül szólnunk kell a két kiállítás katalógusáról is. Az az igen jó ízléssel megformált füzet (*Erdeélyi János* munkája), amely *Szántó Tibor* kiállításán szolgált a látogatók kalauzolására, nem térkezezi fel a bemutatott műveket, inkább csak izelítőt ad a Szántó tervezte védőborítókból, címlapokból és kötéstervekből. *Horváth György* írta a lendületes, tömör bevezetést, s ugyanő fűz néhány soros kommentárt a katalógus egyes oldalain bemutatott munkákhoz. A másik katalógusban Major Máté üdvözlő sorai után *P. Brestyánszky Ilonának* Lengyel Lajos munkásságáról szóló alapos tanulmányát olvashatjuk, majd ennek az írásnak a német nyelvű kivonata után életrajzi és irodalmi adatok következnek, s végül a műtárgyjegyzékben megtaláljuk Lengyel Lajos munkásságának teljes bibliográfiáját. Ez a katalógus tehát tudományos forrásértékű műként használható. A füzetet Molnár László tervezte nagy gondal és szakértelemmel.

K é k i B é l a

Egy ankétsorozat tanulságai

A nemzetközi könyvév hasznos kezdeményezései közé tartozott a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kísérleti ankétsorozata, a *Kultúránk mérőföldkövei* is. A kísérlet célja az irányított önképzés útjainak keresése könyvtári módszerekkel. A sorozat 8 ankétből állt, amelyek programját 12 témapárból választották ki a résztvevők. A választásban nagy segítséget nyújtott az ajánló bibliográfia, melyet *Verkerdy László* közreműködésével *S. Lángh Zsuzsa* szerkesztett.

Kísérlet volt a sorozat abban az értelemben, hogy módszer bevalik-e. A könyvtárok kiváló és kevésbé kiváló előadókkal, színművészekkel sok irodalmi estet, előadást szerveznek, de mindezeknek az olvasók nem cselekvő részesei, hanem csak hallgatói, közönsége. Gyönyörködni, befogadni jönnek ezekre a rendezvényekre, nem közreműködni. Az író—olvasó találkozókon is nagyon ritkán alakul ki megfelelő légkör ahhoz, hogy a résztvevők valóban termékeny és értékes beszélgetést folytathassanak a megjelent íróval. A témakör, az író egész addigi életműve túlságosan tág ahhoz, hogy élénk eszmecsere, hangos gondolkodás alakulhasson ki.

A meghirdetett ankétsorozatnak ezeket a buktatókat kellett kikerülnie, s azokat az elveket, módszereket összegeznie, amelyek lehetővé teszik az ilyenfajta ankétok szervezését, továbbfejlesztését. Mivel a kísérletben résztvevő könyvtárunk, a *Szekszárdi Megyei Könyvtár* is, a továbbiakban ennek tapasztalatai alapján megpróbáljuk összefoglalni az ankétsorozat tanulságait.

A szervezés, a téma, a résztvevők kiválasztása

A szervezés akkor szerencsés, ha a közönség teljesen önkéntesen vesz részt az ankétokon. Szükség van ugyan egy törzsgárdára, de ez nem jelenti azt, hogy bizonyos témák megvitatására ne hívjunk meg más érdeklődőket is. Ezzel a módszerrel csak

emelni lehet az ankét színvonalát. Az a néhány „idegen”, aki többnyire szakember az adott kérdések valamelyikében, nem zavarja az összeszokott társaságot, de több oldalról, más összefüggésekben fejtheti ki véleményét. Mindez persze feltételezi azt, hogy az ankét szervezője ismerje olvasóit. Első lépésként tehát kapcsolatot kell létesítenie azokkal az olvasókkal, akiknek részvételére számítani lehet a sorozat indulásakor. Beszélgetés formájában kell információt adni az ankétok céljáról, tartalmáról, nem feledkezvén meg a követelményekről sem. (A könyv elolvasása, az ankétokon való tevékeny részvétel stb.)

Leszögezhetjük, hogy az ankét nem kíván eleve összeforrott csoportot (magának kell érlelnie a közösséget!), de nagyon fontos a résztvevők csoporttá alakulásának folyamata. „Az ankétok ‚sikerének’ — művek és témák közös feldolgozásának, megvitatásának, problémák meglátásának és közös, alkotó megválaszolásának — feltétele pszichológiailag az, hogy a véletlenszerűen összeverődött társaságok csoporttá alakuljanak. Olyan együttessé, amelynek minden tag integráns része, kialakult pozíciója és szerepe van a csoportban, a tagok egymással meghatározott viszonyban vannak, közülük van egymáshoz. Ez nem úgy jön létre, mint a pompás vacsora a ‚terülj asztalkám’ mesében, hanem fejlődés következményeként.” (Dr. Pálhegyi Ferenc: Könyvankét — pszichológus szemmel. = Tolnai Könyvtáros, 1971. 3. sz.)

E folyamat feltételeit meg kell teremteni. Kezdődik már azzal, hogy a programot írásban mindenki megkapja, az ankét előtt egy-két nappal pedig emlékeztető meghívót küldünk. Fontos, hogy az ankétok minden hónapban *ugyanazon a napon, helyen és időben* legyenek. Az ankét napjainak kiválasztásakor figyelembe kell venni a helyi kulturális rendezvényeket (színház, hangverseny, művészfilm-sorozat, TIT-klub stb.).

Még egy fontos szempont: az együttlét klub jellegű legyen. A résztvevők ne sorba rendezett székeken üljenek, az előadóval szemben, hanem kis asztalok mellett, amelyek egyikénél ül az előadó. Lehetővé kell tenni és megengedni, hogy a résztvevők ismerkedjenek, meghitt, bensőséges hangulatban, kötetlenül társalogjanak egymással. Az ankét tagjainak úgy kell érezniük, hogy aki éppen beszél, az csak közülük egy. Így a beszélgetést nem kell elkezdni, hanem csak folytatni. Bevált az a módszer, hogy a 35—40 perces bevezető előadás után kávét, üdítőt italt adtunk a résztvevőknek, ami olyan feloldódást eredményezett, hogy minden kérdés, kérés, unszól-gatás nélkül indult meg a beszélgetés. Nem volt szükség arra, hogy valaki „terel-gesse” a gondolatokat valamilyen kívánt vagy elképzelt irányba, mert az magától kialakult.

Az ankétsorozat tematikájának kiválasztásában az olvasók is közreműködtek, mégsem sikerült olyan jól összeválogatni a műveket, hogy az ankét résztvevői mind-egyikkel elégedettek lettek volna. A témák a következők voltak: *Balzac*: Elveszett illúziók; *Dosztojevszkij*: Bűn és bűnhődés; *Reed*: Tíz nap, amely megrengette a világot; *Kafka*: A per; *Ílyés*: Puszták népe; *Bohr*: Atomfizika és emberi megismerés; *Selye*: Életünk és a stressz; *Baade*: Versenyfutás a 2000-ik évig.

„A sorozat keretében ismertetett könyvekről nem merném azt állítani, hogy a század hetvenes éveinek elején az érdeklődés gyújtópontjában állnak. Ismerőseink között — őszintén szólva — alig akad olyan, aki Reed, Kafka, Bohr, Selye könyveit maradandó irodalmi élményei közé sorolná. Az olvasóközönség nagyobbik fele bizo-nyára hírből is alig ismeri az említett szerzők műveit. Ha valakinek egy lakatlan sziget-re könyvlistát kellene összeállítanom, bizonyos, hogy a tíz legjobb könyv közé az ankétsorozat könyveinek szerzői közül csak Dosztojevszkij kerülne.

Nos, e tekintetben az alapművek kiválasztása nem mondható éppenséggel sze-rencsésnek, ám a kitűnő előadók — köztük Bakcsi György és Bata Imre irodalom-történészek — bevezetője elfeledtette a témaválasztás fogyatékoságait” — írta az ankétsorozat egyik közgazdász résztvevője. (Dr. Szilágyi Mihály: Kultúránk mér-földkövei. = Könyvtáros, 1972. 7. sz.)

A közelmúlttal, korunk problémáival és a futurologiával kapcsolatos irodalom nagyobb érdeklődést váltott ki, ezért is folytatjuk 1973. januártól, most már nem kísérletinek nevezett ankétsorozatunkat (*Korunk problémái* címmel) a következő té-mákkal: *Nemeskürty István*: Requiem egy hadseregért; *Szentgyörgyi Albert*: Egy biológus feljegyzései; *Ferge Zsuzsa*: Társadalmunk rétegződése; *Moldova György*: Tisztelet Komlónak; *Bulgakov*: A mester és Margarita.

Ezeket a műveket a könyvtáros választotta ki, hisz irányított önképzésről van szó, s remélhető, hogy megfelelő előadókkal elérjük célunkat.

A résztvevők kiválasztása a könyvtár olvasóiból történik, de független az iskolai végzettségtől és az életkortól, mert egyik sem olyan meghatározó tényező a jó kö-zösség kialakításában, amely kivételes szerepet játszhatna.

Erdemes meghívni a középiskola negyedik osztályának néhány érdeklődő tanuló-ját is, mert ők ezt megtiszteltetésként fogadják, és jó vitapartnernek is.

A bevezető előadás és a vita

Nagyon fontos az előadónak — aki egyben vitavezető is — megválasztása és felkészítése. Tájékoztatni kell a csoport összetételéről, s arról, hogy ők mit tudnak a műről. A bevezető előadás ne legyen 35—45 percnél hosszabb, s akkor számíthat sikerre, ha problémákat vet fel. Tételjeze fel a mű elolvasását, ismeretanyagban adjon többet annál, ami a kritikákból megudható (bibliográfiát is mellékelünk a műhöz!), de számoljunk azzal is, hogy nem mindenki olvasott hozzá kritikát. Fő dolog, hogy a téma problémafelvetése sikerüljön, maradjanak nyitvahagyott kérdések, s ezeket az előadó akár jelezheti is.

Az anket résztvevői szívesen vitáznak egymással. Ilyenkor az előadónak, vitavezetőnek kissé háttérbe kell vonulnia, nem szabad arra törekednie, hogy egységes szabványképbe terelje a vitát a műről, a témáról, de annál inkább figyelnie kell arra, hogy a téves, hamis adatok, állítások ne maradjanak helyreigazítás nélkül.

A beszélgetés, megbeszélés, hangos gondolkodás kiterjedhet műfaji, nyelvi és más kérdésekre, a leírások szépségének meglátására, a fő- és mellékszereplők ábrázolásának elemzésére és olyan képzettársításokra is, amelyek segítenek eligazodni „korunk problémáiban”, megmutatván a helyes utat.

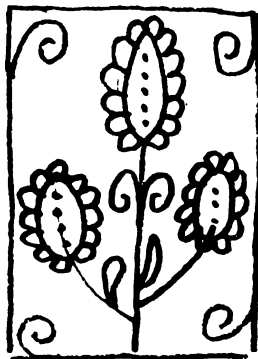
Nyújtson a könyvankéton lefolyt előadás és a vita közös élményt. A szerveződé, érésnek induló csoport fejlődésének jelei a vitában mutatkoznak meg: a hallottak önálló továbbgondolása, a szenvedélyes állásfoglalás és nem utolsósorban az, hogy a különböző tartalmú és színvonalú vélemények harmonikus egységbe épülnek-e, azaz a vita nem állt-e összetakolt darabokból, mutatják az együttműködés eredményes voltát.

Javaslat

A tapasztalatok, a tanulságok öszegezése feljogosíthat bennünket arra, hogy az így szervezett könyvankétokra az olvasómozgalom új formáit építsük. Az ankétok rendezése kis csoportokkal (20—25 fő) történjék, hogy mindenkinek lehetősége legyen véleményt nyilvánítani, „szerepelni”. Ezzel a létszámmal legalább két óras vitákra számíthatunk. Az elhelyezés legyen klubszerű, külön vitavezető nem kell, mert a más hangszin, más stílus csak gátlásokat idézne elő. Szakmai vezetőnek egyébként is legjobb az előadó. Fontos, hogy az anketon mindig csak egy mű szerepeljen, nem kell attól félni, hogy ez beszűkülést okoz, mert a bevezető előadás, a vita olyan sok érintkezési pontot hoz felszínre, hogy ezek elemzése is alig fér bele két órába. (Ez szinten azt bizonyítja, hogy elengedhetetlen a bibliográfia kézbeadása.)

Mivel irányított önképzésről van szó, a könyvtáros „merje” kiválasztani a műveket és gondoskodjék arról is, hogy megfelelő példányszámban a könyvtárban megtalálhatók legyenek. Álljon elegendő idő rendelkezésre, hogy a résztvevők el tudják olvasni a művet, tanulmányozhassák a kritikákat. A könyv terjedelmét is figyelembe kell venni, s egyáltalán nem kizáró ok a kisebb terjedelmű könyvek programra tűzése sem (például Nemeskürty: Requiem egy hadseregért). Ha megoldható, az ankétok végén sorsoljunk ki 2—3 könyvet a résztvevők között. Mindezek eredményességét, hatását pontosan lemérhettük Dosztojevszkij: Bűn és bűnhődés c. könyvének anketján: ez a Dosztojevszkij évfordulóval esett egybe, s a résztvevők hivatkoztak a különböző helyeken megjelent írásokra, olyanokra is, amelyek a bibliográfiában még nem szerepeltek. De ugyanezt tapasztaltuk más témáknál is. A legjobb „kritika” viszont az, hogy a résztvevők „követelésére” tovább kell folytatni az ankétosorozatot most már minden kísérleti jelleg nélkül.

Pacsai László

„A fiaim ne legyenek maradi cigányok”

Lassan már öreg asszony leszek, elmúltam harmincéves. 1942-ben születtem B-n és ott is nevelkedtem. Szép kis város ez, nyáron, a nagy balatoni forgalom idején meg valóságos világváros, annyi ott a mindenféle ember. A családom idevaló, a nagyapám is itt voltak zenészek. Az apám is zenész, jobban mondva cigányzenész, nagyon szépen hegedül, primás. Most még télen is elég rendszeresen keres, de gyerekkoromban bizony nem álltunk valami jól. Egyedül keresett, és tessék elképzelni, nyolcan éltünk belőle. Hatam voltunk testvérek, hatan, hat lány! Én voltam közülük a legidősebb. Uramisten, hat lány, tessék csak elképzelni, mi volt abban a csöpp lakásban!

Amúgy nem voltak olyan maradi emberek a szüleim. Az anyukámnak is, meg az apukámnak is megvolt a hat iskolája, mert tetszik tudni, akkor még csak hat osztály volt, és mondták, hogy még az ismétlőt is kijárták rendszeren. Hát ők azt szerették volna, ha mi is tanulunk, hogy legyen belőlünk valami. Az apám is azt szerette volna, ha ki tud bennünket iskoláztatni, az anyám is mindig azt mondta: hát édes gyerekeim, valami szakma legyen a kezetekben! De hiába mondogatta, nem ment. Nem voltunk rossz tanulók, mert általában hármias tanuló voltam én is, csak nem szeretünk iskolába járni. Én kimaradtam az ötödikből, két húgom a negyedikből, de a többiek már tovább jártak, egyikük hatot, a másik hét osztályt végzett, a legkisebb meg már mind a nyolcat kijárta. Mikor az apám látta, hogy hiába minden, kimaradozunk az iskolából, azt mondta: nem baj feleségem, majd férjhezmennek és eltartja őket az uruk.

Pedig mikor iskolába kerültem, nagyon örültem neki. De aztán mikor már úgy kamaszodni kezdtem, nagyobb lettem, akkor jobbára már csak az iskola mellé jártam. Nem annyira a tanulás miatt, hanem inkább azért, mert volt egy ronda tanító néni, azt nem szerettem. Lenézte az embert, pedig tessék elhinni, nem voltunk ám koszosak vagy rongyosak, mert ha sokan voltunk is, azért szépen föl tudunk öltözködni az iskolába. Hanem hogy cigány vagyok, ezért nyomott mindig félre. Ha tudtam felelni, akkor se adott jó jegyet, aztán elment a kedvem a tanulástól. Ez olyan öreg leány volt, mindig csak azt mondta: — na fiam, te maradjál csak szépen ülve, te úgyse tudsz semmit. És tessék elképzelni, külön ültetett a többiektől! Azt el se tudom mondani, hogy mit éreztem. Sokszor sírva mentem haza és azt mondtam, nézd anyukám, én nem megyek többet iskolába. Az anyukám aztán bement és megmondta neki: Nézze tanító néni, itt nincsen lenézés, mert minden gyermek egyforma... De hát beszélhetett annak! Mindig úgy mentem el, hogy az anyám elkísért, máskülönben el se mentem volna!

Így ment ez egész ötödikig, mert egészen ötödikig ő tanított, de még a hatodikban is ez lett volna. Így aztán én a hatodikba már nem is mentem. Annyira tudtam tanulni és mégis mindig csak kettést, hármast adott. Jaj, annyira örültem, hogy megszabadultam az iskolától, hogy azt ki sem tudom mondani.

Pedig utána is nehéz volt ám. Olyan vékony kis leányka voltam, és tetszik tudni, azonnal elkerültem dolgozni. Először a mezőgazdaságba. Ez nagyon nehéz munka volt. Utána elmentem a Ládagyárba, ott dolgoztam egészen addig, míg csak férjhez nem mentem.

1966 augusztusában mentem férjhez, akkor kerültem ide V-be. A férjem is zenész, cimbalmos, itt muzsikál a borozóban. Van két kis gyermekem. Hét évig az anyósoméknál laktunk egy kis kamrában, ott született a két kisgyermek is. Ezt a lakást az idén vettük, szépen be is rendeztük. Akárki megnézheti, mindenünk van, ami kell egy családnak.

Hogy mi szerettem volna lenni kiskoromban? — Hát zenész, tangóharmonikás. Szerettem volna, ha az apám vesz nekem egy harmonikát. Meg is ígérte, de sajnos, füstbe ment a terv. Volt egy nagy disznó, azon akart az apám nekem harmonikát venni. De aztán a régi, nagyon kicsi helyett kaptunk egy nagyobb lakást, volt benne másfél szoba, konyha, még előszoba is, hát a disznó árán abba kellett bűtört venni.

Színházban? Lány koromban sose voltam, nálunk nem is volt színház. Moziba szoktam járni. De mire hazaértem, annyira el voltam fáradva az erős, nehéz munkától, hogy oda is csak néha mentem el. Sovány voltam, vékony, aztán annyira kimerített a munka, hogy a szabad időmet én majdnem mindig otthon töltöttem. Múzeumban? Gyerekkoromban az iskolával voltam, úgy magamtól azóta még nem.

A rádiót szoktam hallgatni, a tánczenét meg a cigányzenét, ezek a kedvenc műsoraim. Van televízió, azt is sokat nézem. Megnézem minden nap a híradót, az első kiadást, utána meg a filmet, vagy ami csak van, nézem egészen a műsor végéig,

mert a férjem éjszaka van műszakban, este megy el hazulról, egyedül maradok a kisgyerekekkel, és mikor lefeksznek, más programom nincs. Nézem a tévét, ami csak van, mindent. Nem, nem, előre nem szoktam válogatni, ami csak jön, mindent megnézek.

Hogy mi tetszik legjobban? — Hát énnekem tetszik a *Hét* műsora, aztán az esti krónika, vagyis hát a tévé híradó, aztán a jó kis filmek... Nagyon szeretem a kis rövidfilm-sorozatokat, ezeket még a kisgyerekek is annyira várják. Aztán a jó szerelmes filmek... Most meg az *Odüsszeusz*, ez nagyon tetszik. Ma este is lesz, ezt minden nap megnézném. Szóval az ilyen filmek tetszenek. Nem, nem, az *Odüsszeusz*-ről eddig még nem hallottam, csak most a filmen, de ha könyvben is megvan, majd el is olvasom.

Hangversenyen? Nem, ott még nem voltam. Nem érdekel engem a hangverseny, azt a rádióban vagy a tévében se szoktam meghallgatni, ha ilyen van, akkor elzárom. Néha-néha elmegyek a férjem után egy pohár sör mellett egy kis cigányzenét hallgatni, azt szeretem, a jó kis cigányzenét.

Kiállításon még nem voltam. De itt a tévében is szokott lenni ilyen kiállítás, Igen, igen, a tévé-tárlat, azt mindig meg szoktam nézni.

Hogy mikor volt először könyv a kezemben? Hát mikor az anyukám megvette azt a kis iskolai csomagot, amikor az elsőbe mentem. Nylonba volt csomagolva, és én annyira örültem a kis könyvemnek. Olvasni még nem tudtam, csak nézegettem benne a képeket. Képeskönyvet vagy meséskönyvet? Nem, sose kaptunk mi ilyesmit gyermekkorunkban. Ilyenre nem került, sokan voltunk testvérek... Iskolás koromban se volt nekem a kezemben a tankönyvön kívül más, nem olvastam én másféle könyvet semmilyen, semmit, se mesét, se regényt.

Mikor is olvastam az első könyvet? Azt hiszem, hat évvel ezelőtt, mikor idekerültem a férjemhez. Még nem voltak a kisgyerekek, minden este egyedül ültem otthon és nagyon unatkoztam. Volt ott egy szomszédasszonyunk, azt mondja egyszer nekem: Hát Teca, gyere el a könyvtárba, hozz valami olvasnivalót, ne unatkozz mindig! Mondom neki: te, de én még sose voltam könyvtárban, én nem merek oda bemenni. Azt mondja erre: ne butáskodj, gyere csak el, majd én elkísérlek. Hát így is lett, de én még vele is valósággal félve mentem, de ő karonfogott, elhozott. Akkor beiratkoztam, azóta hordom a könyveket és olvasok.

Mikor beléptünk a könyvtárba, csak eltátottam számat. Híj, mondom, mennyi könyv! Most melyikből válasszak? Nem értettem, még most se értek én azért ahhoz, hogy ki milyen könyveket írt. Még most is csak a könyv címét nézem, de az író se. Ha tetszik a címe, beleforgatok, legtöbbször meg azoknak a kis könyvtáros lányoknak szólok: legyenek szívesek keressenek nekem valami jó könyvet, valami jó kis szerelmeset.

De először még nem az érdekelt, hanem a mese. Nem tudom hogyan, de valahogyan nekem annyira tetszettek, meg még ma is tetszenek a mesék. Már tudtam, hogy mi lesz a vége, hogy utoljára egymásé lesznek a királyfi meg a királykisasszony, mégis az ilyen meséskönyveket szerettem. Négyet-ötöt kivittem egyszerre, aztán még nappal is olvastam, nem csak este, annyira le tudott kötni a mese. És még most is viszem a regényt, de viszek egy meséskönyvet is. És először mindig a mesét kezdem el olvasni, csak utána a regényt. De ha a regénynek nem jó a bevezetése vagy mi, akkor azt már nem is olvasom el, de a mesét mindig.

Mennyit olvasok? — Hát minden két-három hétben viszek ki 4—5 könyvet. Néha az is előfordul, hogy elkések a könyvekkel. Nem azért, mert nehezen olvasok, elég jól olvasok én szemmel, hanem van úgy, hogy nem érek rá. Nappal boltba, ide-oda, piacra futkosni, akkor gyorsan nekiállni főzni, takarítani, sokszor azt se tudom, hogy mihez kapjak hirtelen. Így aztán csak este tudok olvasni, mikor elaltattam a gyerekeket és vége van a tévének. Ilyenkor aztán 10—11 óráig, sokszor 12-ig is olvasok. Habár tavaly olyan is volt, hogy 4—5 hónapig kiiratkoztam a könyvtárból. Nem mintha nem szerettem volna olvasni, hanem kétszer-háromszor olyan könyveket választottam, hogy egyáltalán nem érdekelték. Szóval olyan furcsa nevek voltak benne, hogy egyáltalán nem értettem ki rajta magamat. Aztán akkor letettem, nem is olvastam tovább, hanem visszavittem a könyvtárba. Mondom: hát legyen szíves válaszson nekem valami jó könyvet. Választottak nekem Fehér Klárától valamit, már nem tudom, mi volt a címe. El is olvastam, de ez se volt valami jó, így aztán egy darabig nem is mentem a könyvtárba. Mert én csak a nagyon jó könyveket szeretem, a nagyon jót, ami elejétől végig izgalmas...

Hogyan választok könyvet? Hát ugye a könyvtárban különböző helyeken vannak a könyvek. Ki van írva, hogy szépirodalom, meg nem is tudom mi. Nem is tudom, hogy ott az ablak mellett mi van kiírva, de én egyenesen oda megyek és ott néze-

getem a könyveket. Kiveszem, belenézek, belelapozok, olvasok belőle egy pár sort... aztán hogyha látom, hogy na ez jó lesz! — akkor elviszem.

Miből látom, hogy ez jó lesz-e? — Hát ha itt-ott belenézek, rögtön látom, hogy jó izgalmas, vagy szép szerelmes-e? Én az olyant szeretem, amelyik már azzal is kezdődik, mint amibe a múltkor is belelapozgattam, a Fehér asszony vagy mi is a címe... Szóval zárdában nőtt a leány, de nem szeretett ott lenni, és mikor hazament, az apukája a farmra vitte. Szép lány volt és akkor jött az orvos, megszerették egymást, el is vette, de ő az urát nem szerette... Szóval, ha ilyesmiről szól, ha ilyen van benne, akkor tetszik nekem.

Hogyan olvasok? — Szemmel nagyon gyorsan tudok olvasni, de ha fölolvassok, akkor negyedrésznnyire se tudok olyan gyorsan. És én elejétől végig elolvasom a könyvet, nem szoktam átlapozgatni. Ha pedig nagyon tetszik egy könyv, akkor még egyszer végigolvasom az egészet. Aztán az is sokszor megtörténik, hogy olvasás közben elgondolom, hogy én bizony másként csinálnám. Mikor olyan szerelmesek egymásba és akkor olyan buták, hogy hol a fiú veszíti el a leányt, hol a leány a fiút, holott egybekerülhetnek, de olyan nem jól fogják föl az egészet. Ej — mondom ilyenkor — milyen buták!

Kinek szoktam fölolvasni a könyvekből? — Hát az anyósomat is nagyon érdekli a könyv, de az nem tud olvasni, nem járt iskolába. Állandóan mesélteti: na most mit olvastál? Mikor mesélem neki, mondogatja: aj szegény, aj szegény és sír, annyira beleéli magát. Hát neki szoktam mesélni meg fölolvasni. Meg a sógornőnek. Mert az is olyan, hogy csak két osztályt járt, egy évvel fiatalabb nálam, csak 29 éves, de nem tud olvasni, annyira elmaradi... Aztán annak is én szoktam fölolvasni a legjobb részeket a könyvekből. A gyerekeknek meg meséket. A gyerekek!... Most is azt mondja a fiam: anyukám, beírassál ám a gyerekkönyvtárba! Hozzál nekem színes meséskönyvet! Mert azt annyira szereti. És én magam is. Szégyellem, hogy én meséskönyveket viszek ki, mindig azt mondom, hogy a fiainak viszem, aztán sokszor nem is annak, hanem magamnak.

En a regényben is csak a szépet szeretem. Amelyikben olyan sok nyomorról, szenvedésről írnak, azt nem szeretem. Az ilyeneken mindjárt elszorul a szívem, aztán sírni akarok. Én csak a szerelmes könyvet meg a sexbombát, az ilyesmit szeretem. A szerelmesből is az olyan zsírosabbat, ahol már tettekre is sor kerül. Most a múltkor is mi történt! Elmentünk ketten a könyvtárba és velem ott volt a kisfiam is. Mondtuk annak a kis nőnek, hogy sietünk, mert megyünk moziba, legyen szíves adjon nekünk valami jó zsíros könyvet. Hát akkor adta a sexbombát. Először a zsvány barátnőm vitte el, csak akkor adta át nekem, mikor már elolvasta. Hát ez nekem nagyon tetszett, ezt annyira szerettem olvasni, hogy mikor főztem, még akkor is azt néztem. Azt mondja az uram: hát Teca, most oda figyelj az ételre, ne azt a könyvet bújd! De én azt annyira szerettem olvasni, hogy csoda!

De ne tessék ám azt hinni, hogy azért tetszenek az ilyen könyvek, mert megmozgatják a fantáziámat. Á, nem! Öreg vagyok én már ahhoz. De ha megindítanak is a fantáziámat, mire mennék vele, nincs itthon az uram, mindig egyedül vagyok 12 óráig, sokszor meg még el is csavarog, nem jön idejében haza, csak hajnali 3—4 óra felé, akkor meg már alszom, mint a tej...

A krimiket is szeretem. Hát olyan, olyan izgalmasak. A vonaton megölik a lányt... A múltkor azt olvastam, hogy fölszállt egy szerelmespár a vonatra, és a fiú már nem tudta, hogyan rázza le a leányt, mert nagyon erőszakos volt rajta. És akkor... izé... kidobta az ablakon a robogó vonatból... Olyan izgalmas... Az ilyeneket is szeretem.

Aztán olvastam én már olyan régi, igazi ponyvákat is. Itt lakik a folyosó végén egy öreg tanárnő, már 72 éves és mindig azzal dicsekszik, hogy neki bizony még nem volt dolga férfiakkal. Pedig mutatja a régi fényképeken, hogy milyen csodaszép lány volt. Na, ennek vannak olyan régi szerelmes könyvei, ettől szoktam ilyeneket kapni. Most is adott egyet, nem tudom, mi a címe, de nagyon érdekes címe van neki... Nagyon jó volt ez is. Ez is ilyen szép szerelmes, és utoljára a leány megöli magát, mert nem szereti a férjét... Szóval ilyesmi, de nagyon szép...

Melyiket tudnám megmondani cím szerint azokból, amik az utóbbi időben tetszettek? — Hát a Három testőr, az nagyon tetszett. Utána láttam filmen is a tévében, de a regény sokkal jobb volt. Így voltam régebben a Twist Olivérrel is. Az is sokkal jobban tetszett regényben. Más a könyv, mint a film. A film nagyon összetömöríti, a könyv meg sokkal jobban és szebben leírja.

A három testőrt előbb olvastam, mint ahogy most a tévében adták. Igen, igen, láttam a György barát-ot is a tévében, de nekem A három testőr sokkal jobban tetszett. Hogy miért? Hát a György barát-ban igen sokat beszéltek, A három testőr meg

olyan jó kalandos volt. A György barát-ban állandóan azt az öreg papot mutogatták, ezt nem szerettem. Azt szeretem, ha csinálnak is valamit. A könyvekkel is úgy vagyok, hogy elolvasom én azt is, amikor a ruhákról, vagy a városról ír az író, de ezt a részt nem szeretem, nem tud lekötni.

Mikszáth Kálmántól?... Nem emlékszem, hogy olvastam volna. A Noszty fiú esete? Azt ő írta? Ezt olvastam, olvastam bizony, és tetszett is. Az is szerelmes könyv. szép volt, tetszett. Móricz Zsigmondtól? Nem, attól se olvastam. A Rózsa Sándort? Nem olvastam, de a tévében láttam, úgy nagyon jó volt. A Pillangó? Azt is az írta? Nem olvastam, de láttam a tévében, és hát az nagyon szép volt.

Jaj, ezeket a külföldi írókat hiába is tetszik kérdezni. Lehet, hogy olvastam már könyvüket, de az íróra nem emlékszem, mert mondtam, hogy nem szoktam megnézni. Elég buta vagyok, hogy nem nézem meg, meg különben is, ha megnézem, akkor is elfelejtem, mert ezeknek a külföldi íróknak olyan furcsa nevük van.

Verseket? A verseket nem szeretem, nem is olvasom. Petőfit se olvastam még. A János vitézt? Azt tanultam még az iskolában, meg szerepeltem is a János vitézben a színpadon. De azóta nem olvastam. A Toldit?... Mintha már olvastam volna. Az egy híres betyár volt ugye? Nem betyár volt? Akkor nem olvastam... Na, ha olyan szép mint mondja, majd akkor kiviszem és még föl is olvasom a többieknek... Es ugye Jókai is verseket írt?... Nem? Meseszerű kalandos történeteket? Nahát, ezt nem is tudtam... Akkor majd azt is viszek...

A férjem? Áh. Az nem olvas, csak az újságot. Azt járátja, az nagyon leköti, szereti olvasni, de mást nem. Engem nem érdekel az újság. Csak mikor mondja az uram, hogy milyen balesetről vagy bűnügyi esetről írnak, azt elolvasom, de csak azt a részt. A politikát meg ilyesmiket nem szeretem.

Milyen terveim vannak a gyerekekkel? Két fiam van, a nagyobbik most hat éves és már nagyon szépen cimbalmozik. De ezek már ne legyenek maradi cigányok. Ki kell neki járni a nyolc osztályt. Tetszik tudni, ma már a zenészeknél is kell az általános műveltség, mert ugye külföldiekkel meg mindenkivel foglalkoznak, még németet meg más nyelveket is kell nekik tanulni. Szóval azt szeretném, ha a két kis gyerekemnek a zene mellett meglenne az érettségije meg még valami szakmája is. Nem irodába akarom őket dugni, hanem valami jó kis szakmába, tévészerelő vagy valami ilyesfajta jobb kis szakmába. Meg még külön a zene, az is legyen meg nekik. A pici zongorista lesz, már mondja, hogy ő zongorázni akar tanulni. A nagyobbik meg cimbalmos akar lenni.

Az is jó szakma ám, tessék elhinni. A múltkor orvosnál voltam egy kis hízlalót iratni, és erről is előjött a szó. És tessék elképzelni mit mondott, nem ám akárki, hanem a főorvos: édes fiam, magának az ura többet keres, mint én főorvos létemre. Hát érdemes akkor tanulni? Ezt kérdezte tőlem... Mert ugye van ez, hogy zenész sok van, de cimbalmos kevés. És a fiam még többre is viheti. Tessék elképzelni, még csak akkora, még csak hatéves, ágaskodik, hogy fölérdje a cimbalmot, és már a kánkánt csinálja. A kánkánt.

Hát így terveztem a jövőjüket. Már mi sem vagyunk olyanok, mint a régi cigányok. Van szép lakásunk, szép bútorunk, az úri családoké se különb. Szépen öltözködünk, megkeresi az uram a rávalót, igazán nem panaszkodhatok. De azért mi mégis csak olyanok vagyunk, mint akinek öt osztályuk van. Hát azt szeretném, ha a fiam már többre vinnék, sokkal többre...

Lejegyezte: *Könczöl Imre*

Sólyom Sándor ex librise

Könyvek a könyvről

A romániai Kriterion Könyvkiadó két kiadványa
a nemzetközi könyvév alkalmából

A romániai nemzeti kiadó két kötetet jelentetett meg a könyvév tiszteletére: mindkettő méltán érdemli meg az egész magyar nyelvterület figyelmét.

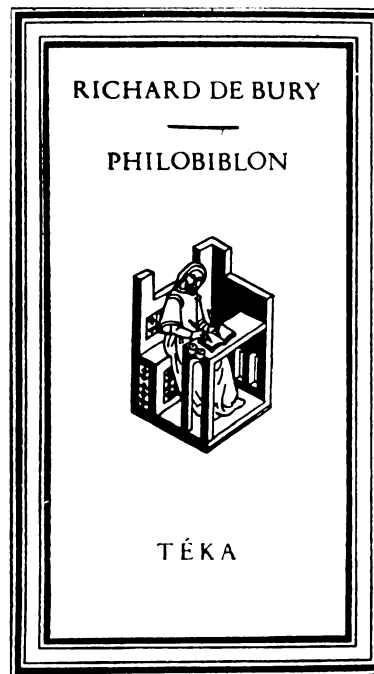
Az első, *Richard de Bury Philobiblonja*, magyar nyelven most látott először napvilágot. A másik, a könyvvel kapcsolatos aforizmák gyűjteménye is jórészt újdonságnak tekinthető. Mindkettő a Magyarországon kevésbé ismert „Téka” sorozatban jelent meg.

A *Philobiblon* az európai irodalom legkorábbi alkotása a bibliofiliáról. Nem csoda, hogy Európa szinte minden nyelvére lefordították. A magyar fordítás nehéz munkáját *Bodor Adám* végezte, kitűnően, elsősorban jegyzetapparátussal. *Jakó Zsigmond*, a legnagyobb élő romániai magyar történész félszáz oldalas alapos bevezetője is nagyban hozzájárult, hogy a kis, zsebkönyv formátumú kötet igazi könyvcsemegévé vált. (Szép az illusztrációs anyag is: XI—XV. századi könyvek, miniatűrök, könyvtárak képei Durham két képe, Richard de Bury síremléke.)

A bevezetés a könyvkultúra történetének alakulását ábrázolja a római birodalom bukásától a XIV. századig. Ez az időszak a betű, a könyv nagy defenzívájával kezdődött. Kezdetben csak az ír kolostorok jelentettek oázist, itt folyt könyvgyűjtő és másoló tevékenység, innen indult újra hódító útjára a könyv. Az V—XII. század így a kolostori könyvgyűjtés fénykora lett. A XIII—XIV. században az egyetemek és — kisebb mértékben — a főrangú világi körök veszik át a stafétabotot. Ebbe a folyamatba illeszti be Jakó Richard de Bury alakját.

A *Philobiblon* írója 1287-ben született Angliában, normann eredetű családból. Klerikusnak nevelték Oxfordban, majd II. Edward király fiának nevelője lett. Politikai babérokra tört. nem egyháziakra. Tanítványának trónra kerülésével megnyílt előtte az érvényesülés útja: lordkancellár, majd főkinstartó lett. Eredményes diplomáciai tevékenységéért a durhami püspökséget kapta. Sokat utazott, mindenütt megfordult a művelődés korabeli központjaiban.

Személyes kapcsolatait könyvek gyűjtésére használta fel, kéziratokat másoltatott könyvtára számára, mely valószínűleg a kor legnagyobb magánkönyvtára volt. Gyűjtőszeszvedélyét mindenütt ismerték, s noha sokan értetlenül nézték, sok könyvet kapott ajándékba, és minden könyvtár megnyílt előtte. 1341-ben visszavonult a politikai élettől és 1345. április 14-én bekövetkezett haláláig minden idejét szeretett könyveinek szentelte, azokat katalogizálta, s az egyik oxfordi kollégiumra akarta hagyni őket. De az nem nyílt meg idejében, így a nagy könyvtár szétszóródott, ma már csak alig néhány példány ismeretes belőle. De megmaradt a halála előtt egy évvel befejezett *Philobiblon*, melyet meg nem értő kortársai ellen, vitairatként alkotott. A lehetetlenre vállalkozott: meg akarta értetni velük könyvszeretetét, kifejezni azt

a mindennél csodálatosabb érzést, amit az olvasás okoz. Írásában így ritka érzelmi fűtöttséget találunk. Egy évszázad múlt el, míg igazán értékelni tudták művét, a XV. században sorra másolták — 46 kéziratos példánya jórészt ebből az időből származik —, és már 1473-ban ki nyomtatták Kölnben, másodszor alig 10 évvel később Speyerben.

A *Philobiblon* (a görög szó jelentése: könyvbarát) húsz fejezetre oszlik. Sokatmondó már az első fejezet cím: „Mely szerint a bölcsesség kincsestára leginkább a könyvekben rejlik.” Richard de Bury a tudományt mindennél többre becsülte. A könyv, a betű erejét is világosan látta: „A toronyok földre omlanak, a városok romba dőlnek, a diadalívek szétmállnak. Senki, legyen pápa, vagy király, semmit nem találhat, amivel könnyebben elnyerhetné az örökkévalóság kiváltságát, mint könyvekkel.” Azt tartotta, hogy a jó könyvért ne sajnáljuk a pénzt, mert az mindent megér. Külön, több fejezetre terjedő rész a „könyvek panasza” — voltaképpen műveletlen kortársainak pelengérré állítása. Könyvecskéje az egyik legmegragadóbb vallomás a könyv mellett. (200 l.)

A másik kötet 1972. végén jelent meg, de a magyarországi könyvpiacra még nem jutott el. (A *Philobiblon* igen, de sajnos, kis példányszámban.)

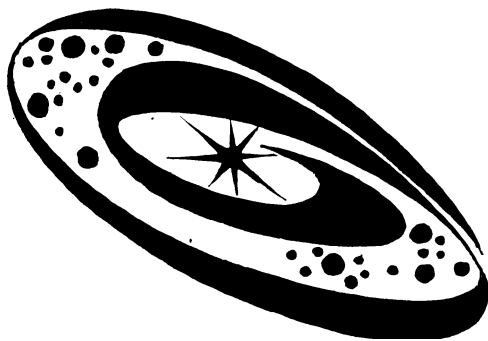
Mészáros József *aforizmagyűjteménye* (Gondolatok a könyvről) már nem olyan egyértelműen dicsérhető kiadói vállalkozás, mint a *Philobiblon* közrebocsátása. A világirodalomból és a romániai irodalomból félezer szerző könyvről, olvasásról szóló mondásait találjuk együtt időrend szerint, négyes tagolásban: ókor, középkor, újkor, XX. század. A korszakbeosztáson belül a szerzők eléggé szeszélyes sorban követik egymást. Van ugyan betűrendes névmutató (a szerzők születési, illetve halálozási évszámaival), de a vonatkozó oldalszámokat már hiába keressük. Talán rövid bemutatás nem ár-

tott volna a nevek után (a romániai magyarság körében, ahol magyar nyelvű lexikonokhoz elég nehéz jutni, bizonyára sokan nem tudják, hogy ki lehet Dámaso Alonso, Isaak Barrow, Isidore Lautréamont, Vauvenargues stb.).

Érdemes lett volna azon is elgondolkozni az összeállítónak, hogy az aforizma és az epigramma (pl. Martialis vagy Janus Pannonius) nem ugyanaz, ha néhány esetben közel is állhat egymáshoz. De egyik közé sem sorolható a Vörösmarty „Gondolatok a könyvtárban” c. költeményéből kiragadott néhány szakasz, csakúgy, mint Rimay János egyik ajánlása sem. De nemcsak itt találkozunk megcsonkított gondolatokkal. Feltehető a kérdés: nem lett volna jobb félezer szerző helyett legfeljebb csak félszázat szerepeltetni, de csonkítás nélkül?

A gyűjtemény mindazonáltal értékes. A továbbiakban néhány példával is igazoljuk ezt: Ma is sok magyartanárra megszívlelhetné pl. Riedl Frigyes szavait: *Az irodalomtanárnak az a hivatása, hogy megtanítsa a növendékeit — olvasni! A sznoboknak Maugham megállapítását ajánljuk: Tapasztalatból tudom, ha egy könyv feltűnést kelt, jobb, ha az ember vár egy évet, amíg elolvassa. Meglepő, hogy mennyi olyan könyv van, amelyet akkor már egyáltalán nem szükséges elolvasni.* A „szocialista ponyva” védőinek Kodolányi János lehet figyelmeztetője: *A ponyvairódalom közönsége sohasem válik olvasóvá. Ez lélektani képtelenség.* A mai könyváradatban botladozókat Szerb Antal szavai jőzaníthatják ki: *Az igazi világirodalom, azt lehetne mondani, elfér egy gondosan s helyesen megválogatott magánkönyvtárban.* Végül Mikó Imrének egy fájdalmasan igaz töprengése: *A könyvek rendszerint nyugatról keletre rándoroltak, az emberek századokon át keletről nyugatra. Mintha emberekkel kellett volna fizetni, azért, amit a nagyvilágtól könyvekben kaptunk.* (224 l.)

C s o r b a C s a b a

Szepes Magda rajza

Magyar értelmező kéziszótár

A szótárak közül gyakrabban találkozunk kétnyelvűekkel, tehát azokkal, amelyek két nyelv egymásnak megfelelő szavait tartalmazzák, mint az egynyelvűekkel, amelyek közé a most megjelent szótár is tartozik. Pedig nem kevésbé hasznos, mint a kétnyelvűek, hiszen azzal, hogy anyanyelvünk szavait, kifejezéseit, illetve pontosabban ezek jelentését magyarázza, *értelmezi* a magyar nyelv más szavai segítségével, megkönnyíti számunkra annak a nyelvnek mélyebb megértését, amelyet a leggyakrabban használunk.

A szótár szerkezetéről részletes és szakszerű „Tájékoztató” ad leírást, ismerteti a szócikkek felépítésének rendjét, elveit. A viszonylag kiterjedelmű szótárba bámulatatosan sok információt sikerült belesűríteni, anyanyelvi ismereteink valóban gazdag tárházává tették az összeállítások. Az egyes cikkek élén álló ún. szócikkfejben a szó szótári alakjában áll, utána következnek az esetleges homonimák, az azonos alakú, de különböző értelmű szavak. A magyartalanságot csilag jelöli, szögletes zárójelben a helyes kiejtés, majd rövidítve a szófaji megjelölés (ige, főnév, melléknév, számnév, névmás, igenév, határozószó, igekötő, névutó, névelő, kötőszó, indulatszó) található meg; a több szófajhoz való tartozás, illetve az egy szófajon belül több alkategória római számmal van elkülönítve egymástól; kerek zárójeles utalás figyelmeztet a más szó valamely alakjával való összeesésre, s ugyancsak kerek zárójelbe kerül a nyelvtani tájékoztatás a szó mondatbeli szerepéről; ezt követik az alak- és írásváltozatok, majd az ún. „stílusmódosítások” (választékos, irodalmi, bizalmas, népnyelvi, tájnyelvi, vulgáris, kedveskedő, pejoratív, tréfás, gúnyos stb.), továbbá a sajátos fogalmi körbe, nyelvi rétegbe való tartozás jelzése (tudományos, műszaki, ipari, mezőgazdasági stb.).

Ezután jön a tulajdonképpeni értelmező és szemléltető rész. Az értelmezés általában kifejtő, ritkábban szinonimikus (rokon értelmű szavakkal történő). A szó szerepének, illetve használatának meghatározása csúcson zárójelben áll, ugyancsak ilyen zárójelbe kerülnek az értelmezéshez szervesen nem tartozó kiegészítések. A kerek zárójel ebben a részben a vaglyagosság jele, pl. az igék esetében, amelyeknek ugyanabban a jelentésben tárgyatlan használata is jellemző. A különböző önálló jelentéseket

arab számokkal különítik el, a jelentésárnyalatokat „virgula” választja külön. A szó jellemző használati körét és nyelvtani viselkedését, más szavakhoz való kapcsolódását példák mutatják be, ezeket dőlt betűvel szedték. Végül a záró rész az etimológiai tájékoztatást tartalmazza szögletes zárójelben, de általában csak az alapszók, főszók esetében. Vanak szemléltető rajzok, ábrák is, ezek száma azonban viszonylag csekély, mindössze kb. 850.

A szócikkek szerkezetének részletes ismertetésével azért foglalkoztunk, mert azokban, akik ismerik a *Magyar nyelv értelmező szótárát*, felmerülhet a kérdés: ugyan, mire jó ez a kis szótár, miféle tájékoztatást nyújthat egyetlen kötet a másik hétkötetes terjedelméhez viszonyítva? Nos, már az elmondottakból is kitűnik, hogy sok mindent tud, s kézi szótár voltából nem szabad arra következtetni, hogy a réginek egyszerűen rövidített kiadása. Az értelmezések rövidebbek, tömörebbek, a stilisztikai, szaknyelvi példák száma jóval kisebb, az irodalmi példák pedig teljesen hiányoznak, ezért azonban bőségesen kárpótol az a körülmény, hogy a szócikkek száma tizenkét ezerrel több, összesen kb. 70 000! Az irodalmi és a beszélt nyelv szavain kívül számos tudományos, műszaki, mezőgazdasági stb. kifejezés is megtalálható benne. Kíváncsiságból összehasonlítottuk a hétkötetes *Értelmező szótár* „F” betűjének első 87 szavát az új szótárral, és kiderült, hogy mindössze hét nem található meg a kézi szótárban, és pedig a következők: fabuláz, fácit, facsari, facsaros, faedény, fagyalék, fagyasztás. Van viszont 24 új szó ezek helyett (köztük ilyenek: fading, fadúc, fadugó, fagocita, fagy). A „fagyalt” szó értelmezése a kézi szótárban így hangzik: „Gyümölcsleiből, tej(szín)ből készült, kásásra fagyasztott édesség.” A hétkötetes értelmező szótárban ez jóval hosszabb: „Gyümölcsleiből v. tejszínből szilárdító v. ízesítő anyagokkal (kül. cukorszörppel) készített, megfagyasztott húsító csemege”, és utána még fel vannak sorolva a különböző fagyalt-fajták (barack, citrom, csokoládé stb.), majd következnek a példamondatok és irodalmi példák, ezek az új kötetből hiányoznak, de rájuk a nagyközönségnek ritkán van szüksége. Márpedig az előszó szerint a szerkesztők a szótárt a lehető legszélesebb kör igé-

nyelveinek kielégítésére szánták, arra törekedtek, hogy felhasználható legyen a nyelv művelés, az anyanyelvi ismeretterjesztés és a nyelvi izlésnevelés egész területén. Úgy gondoljuk, hogy ezt a célt az új értelmező szótár el is fogja érni. Még könnyebben elérné, ha a szócikkek felépítését, elemeinek jelentőségét ismeretető „Tájékoztató”-n kívül a nyelvészetben és a segédkönyvek használatában kevésbé otthonos nagyközönség számára gondoskodtak volna egy egyszerűen megírt, rövid, a szakkifejezéseket mellőző „használati utasítás”-ról, amelyet a ha-

sonló külföldi kiadványokból ismert szemléltető módszer alkalmazásával kellett volna elkészíteni: egy-két szócikket példaként „felboncolva”, nyilakkal megmagyarázni a tipográfiai megoldások, rövidítések jelentését. Talán a második kiadásban érdemes lesz ezt pótolni, és ott majd ki lehet javítani néhány kisebb hibát is (pl. a „farad” nem az elektromos teljesítmény, hanem a kapacitás mértékegységének neve). (Szerk.: Juhász József, Szőke István stb. 1972. Akadémiai XV. 1550 l. 260 Ft.)

Pálvölgyi Endre

Varga Béla: Társadalom és művelődés

A „Veszprém megyei pedagógiai könyvtár” c. sorozat 2. füzeté a megyei könyvtár igazgatójának reprezentatív felméréseken alapuló tanulmányát közli. A szerző több, kérdőíves vizsgálat alapján rajzolja meg a munkásság és a parasztság társadalmi szerkezetében, életmódjában és művelődési viszonyaiban bekövetkezett változásokat, összefüggésükben mutatja be a társadalomfejlődés tendenciáit és az alapos megismerés módszerével kívánja megközelíteni a művelődési élet jelenségeit.

A vizsgálódáshoz Veszprém megye kiváló terep, mert sokféleségében tükrözi az országos állapotokat. Egyike hazánk legfejlettebb ipari megyéinek, s egyike azoknak is, ahol a magyaránypár iparfejlesztés ideje az utóbbi három évtized volt. (Jellemző adat: 1930-ban a lakosság 60%-a dolgozott a mezőgazdaságban, 1970-ben csak 23,1%-a; viszont a megye munkásainak 85%-a a parasztságból származik.) Megnövekedett — a földrajzi fekvéstől és a közlekedéstől függően — a községekben a heterogén (iparból és mezőgazdaságból élő) családok aránya; csupán 22% a tsz-tagság; és tekintettel a minőségi borvidékekre, viszonylag nagy számban (1,1%) található itt önálló parasztsztrók is. A lakosság társadalmi átrétegződése igen dinamikus volt, s gyakran egyazon generáción belül zajlott le — bár ez igen sokszor nem járt elvándorlással, csupán a család „kétlaki” életmódját hozta magával. Az átrétegződés legkevésbé az egészségügyi és a humán értelmiséget érintette.

Az iskolázás is óriási léptekkel haladt előre az elmúlt negyedszázad alatt. Erdemes egy pillantást vetni az *aktív kereső* korosztály adataira: míg 1930-ban 22,3% végzett 5 vagy kevesebb osztályt, 1970-ben csak 6% tartozik ebbe a cso-

portba; 6—7 osztályos végzettségű 1930-ban 71% volt, 1970-ben 34%; 8 osztályos (vagy az annak megfelelő polgári iskolai) 1930-ban 3,7%, 1970-ben 43%, középiszkolai végzettségű 1930-ban 2%, 1970-ben 13%; felsőfokú képzettséggel 1930-ban 1,4%, 1970-ben 4% rendelkezik.

Érdekes az általános iskolát végzettek megoszlása is: ma az iparban dolgozók 65%-a legalább 8 osztályt végzett, ám a mezőgazdaságban csak 32,5% ezeknek az aránya. A két alapvető ágazatban dolgozók között a különbségek tehát megmaradtak, s ez a tény erősen meghatározza a népművelés eltérő feladatait a két csoport tagjai között, kivált, ha tekintetbe vesszük, hogy a naponta ingázók (tehát a falun lakó ipari dolgozók) iskolai végzettsége a mezőgazdaságból élőkéhez hasonló, valamint azt is, hogy a megye lakosságának 60%-a falun él.

Elgondolkoztató, hogy a régebben oly nagy szerepet játszó felnőttoktatás iránt mennyire csökkent az érdeklődés: 1970—71-ben a tanulók száma alig 10%-a volt a nyolc évvel előbbinek.

Az alapos munkával föltárt és őszintén bemutatott társadalmi körképet a közművelődési viszonyok hasonló hűségű leírása követi. Az ismert tétel — mely szerint az olvasás elterjedtsége és igényessége elsősorban az iskolai végzettségtől függ — itt is bizonyítást nyer. A megye lakosságának 25%-a könyvtári tag, de az olvasási szokásaik felől megkérdezett lakosok ennél biztatóbb válaszokat adtak: 70% állította, hogy időnként olvas könyvet, és csupán 30% vallotta, hogy soha. Az iskolai végzettség az ismeretterjesztő művek iránti érdeklődést is befolyásolja (sajnos, a versek iránt még ez sem, mert a fizikai dolgozóknak csak 3,9%-a olvas verset), és még feltűnőbb módon az olvasmány beszer-

zési forrását: az adatok szerint minél kevesebb iskolát járt az olvasó, annál biztosabb, hogy könyvtárból viszi olvasmányait, minél magasabb végzettségű, annál több a saját könyv az olvasottak sorában.

Ez a tény is mutatja a könyvtárak fontosságát. Mégis rendkívül rossz körülmények között működik a községi könyvtárak többsége. A „rendezvény központú művelődési szemlélet” megteremtette a nagytermes, rendezvényekre szánt művelődési házakat, melyeket viszonylag rendszeresen csak a lakosság 19⁰/₀-a látogat, vagyis a fiatalság, s az is főként a könnyű szórakozás céljával (tánc, operett, mozi).

Az ismeretterjesztő előadások („verbális népművelés”) közönsége — következőképp száma is — erősen csökkent, 1962-től 1970-ig a hallgatóság csaknem harmadára apadt. (Úgy látszik, hogy ezt a szerepet a tv vette át, a műveltebbek pedig inkább könyvekből szerzik ismereteiket.)

A befejező részben Varga Béla levonja javaslattá érlelt következtetéseit, amelyek nagyjából egybeesnek Vitányi Ivánnak

egyik legutóbbi cikkében megfogalmazott gondolatával: *a népművelési irányításnak és tevékenységnek a társadalmi változásokon kell alapulnia, s azokhoz alkalmazkodnia.*

Varga Béla arra int, hogy a közművelődést *ne objektumhoz* (pl. művelődési házhoz), *hanem tevékenységhez* kapcsoljuk; a társadalom egy-egy csoportját hozzák össze élénk vitákra a különböző, az adott csoport számára vonzó ismeretágak szakemberei (pl. agronómus, orvos, pedagógus), és a könyvtár — mint a művelődés alapvető intézménye — fogja össze a szervezést, és látja el irodalommal a résztvevőket. Mindehhez viszont a könyvtár anyagi és erkölcsi elismerése, támogatása feltétlenül szükséges.

A társadalmi viszonyoknak megfelelő közművelődési szemléletet és az ebből eredő struktúra-változást az ilyen munkák készítik elő: a valóság közeli és részletes feltérképezése vezet a tettekhez. (A Veszprém megyei Tanács VB művelődésügyi osztálya és a Magyar Pedagógiai Társaság Veszprém megyei tagozata, 1972. 136 l.)

Bozóky Éva

bibliográfiák

Vitályos László—Orosz László: Ady-bibliográfia

1896—1970

Régi adósságot törleszt ez a kiadvány. Régóta sürgetett, régóta esedékes munka volt az Ady Endrére vonatkozó irodalom összegyűjtése, közzététele. Megvalósulását minden bizonnyal az Ady-kutatók, az irodalomtanárok, a szemináriumj és szakdolgozatokat író egyetemi hallgatók és a tájékoztató könyvtárosok felszabadult sóhaja köszönti.

Vitályos László és Orosz László személyi bibliográfiája — mint alcíme jelzi — *Ady Endre önállóan megjelent művei és Ady-irodalom* címeírásait tartalmazza. A szerzők igen tágra értelmezték az Ady-irodalom fogalmát. Az Ady-kötetek és a róluk szóló ismertetések adatait közlik az első fejezetben. A másodikban az Ady irodalmi munkásságára, fogadtatására vonatkozó könyvek, könyvrészletek, cikkek, valamint az életrajzi jellegű tanulmányok, közlemények kaptak helyet. Ezen túlmenően feltárták azoknak az irodalmi mozgalmaknak, vitáknak az anyagát is, amelyek Adyval

kapcsolatban álltak, illetve hivatkoztak rá (A Holnap-, a Népszava-vita, az ún. kettészakadt irodalom vitája stb.). Tovább bővült a tematika a „Függelék”-nek nevezett harmadik fejezetben, amely az előzőekhez képest vázlatos, még kiegészítésre vár. Itt adnak áttekintést Ady idegen nyelvű kiadásairól és külföldi hatásáról (nyelvenként csoportosítva a címeiket). Itt szerepelnek az Ady-kultusz publikációs termékei is: a róla vagy hozzá írt szépirodalmi művek, az évfordulós és más alkalmi megemlékezések, továbbá a hagyaték kiadási jogával, Ady iskolai oktatásával és az emlékének ápolására létrehozott társaságokkal kapcsolatos íráások. S végül ide sorolták az Adyról készült képzőművészeti alkotások, fényképek és a megzenésített versek irodalmát — az eredeti alkotások bibliográfiai adatainak feltüntetése nélkül.

Az anyaggyűjtés során az önálló és a rejtett bibliográfiák, könyvtári katalógu-

sok adatai alapján indultak el, s ezeket ellenőrizték, kiegészítették a monográfiák, gyűjteményes munkák, folyóiratok, hírlapok (a híradásokig) stb. kézbevételeivel, kijegyzetelésével. Csak a nyomtatott közleményeket vették számba, néhány kivétellel. Eltekintettek ugyanis az egyetemi és a főiskolai jegyzetek, az iskolai tankönyvek Ady-fejezeteinek feldolgozásától, és mellőzték az irodalomtörténeti kézikönyvek, irodalmi lexikonok Ady-címsszavait is. Ez utóbbi elgondolásuk erősen vitatható, mert a szintézisek, lexikonok mintegy összefoglalják, híven tükrözik egy-egy időszak, irányzat felfogását (pl. Pintér Jenő irodalomtörténete, Magyar Irodalmi Lexikon), s így az Ady-kép alakulásának vizsgálata aligha képzelhető el nélkülük.

Mindvégig igyekeztek érvényesíteni az autopszia-elvét, ahol ez nem sikerült, csillaggal jelzik a címléírásban. Apróbb hibák így is becsúsztak. Jellemző példa erre, hogy a Hajdú-Bihari Napló 1969-es cikkeinél sorozatosan (4466., 4519., 4524. sz. stb. tétel) Hajdú-Bihar m. Népjárásnak írják a lap címét, s ez a tévedés átkerült a periodikák címmutatójába is.

A címléírás a szokásos, azzal a többlettel, hogy a cikkeknél mindig pontosan megjelölik a megjelenés keltét, ami a személyi bibliográfiák esetében nagyon fontos (pl. ismertetések, viták hozzászólásainak egymásutánisága). A második, harmadik és további kiadásokat az első kiadás tételszáma alatt szerepeltetik, s e megoldás nagy mértékben fokozza a kötet használhatóságát. Dicséretesen mértéktartóak a szerzők az annotációk alkalmazásában: csak ott és csak olyan terjedelemben (rendszerint egész röviden) annotálnak, ahol és amennyire ez okvetlenül szükséges.

A bibliográfia fő szerkezeti vázát fentebb már ismertettük. Az összeállítás alapvető szempontja volt, hogy a fejezetek, alfejezetek, csoportok címléírásai a megjelenés időrendjében kövessék egy-

mást. Az elrendezés elvei világosak, a terjedelmes kötet viszonylag könnyen áttekinthető. (Hatékonyan segít a visszakeresésben a gondosan elkészített névmutató.) Kérdés viszont, hogy a második fejezet — amelyben az Ady munkásságáról, életéről szóló irodalmat gyűjtötték össze — tagolása megfelel-e a kutatók igényeinek. A formai bontás — külön csoportot képeznek a monografikus és gyűjteményes munkák, valamint a cikkek, s még egy csoportot a kifejezetten életrajzi vonatkozásokat tartalmazó publikációk — ugyanis alaposan megnehezíti azoknak a munkáját, akik Ady tevékenységének különféle területei (pl. elbeszélései, politikai publicisztikája) iránt érdeklődnek. Megkönnyítette volna a bibliográfia használóinak a dolgát, ha ezt az anyagot valamilyen tematikai rendben közlik.

Bámulatos a bibliográfia adatgazdagsága. Már számozott tételeinek mennyisége is tetemes: 4764; a hivatkozások száma azonban ennek többszöröse, mert egy-egy tételszám alatt néha az adatok sokasága (40—50) szerepel. Valóságos kincsesbánya ez a kötet. Kiemelkedő, fő érdeme, hogy tartalmi teljességgel feltárja a szűkebben értelmezett Ady-irodalmat, s bő válogatást ad a periférikus területekről is. Áttekinti az Ady-kérdés egész történetét, s ezzel az irodalmi, politikátörténeti problémák egész sorának tisztázásához nyújt könyvészeti segítséget. Magas színvonalú az anyag feldolgozása is, lelkiismeretesség, pontosságra törekvés jellemzi a könyv minden lapját. Könnyű megjósolni, hogy hasznos, nélkülözhetetlen segédeszköze lesz az irodalom- és esztétikai kutatásnak, oktatásnak és a könyvtári tájékoztatásnak. Nagy kár, hogy mindössze 800 példányban jelent meg, s könyvkereskedelmi forgalomba sem kerül; így féltő, hogy kevés könyvtárba jut el. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kiadványai 67. 1972. XXV., 425 l.)

Bényei Miklós

Agrárszocialista mozgalmak Pest megyében

A 166 tételt felsorakoztató, annotált bibliográfia a XIX. század utolsó évtizedének helyi agrármozgalmairól szóló irodalmat dolgozza fel. Az összeállítás három forrástípus szerint tagolja az anyagot: könyvalakban közzétett önálló művek, hírlap- és folyóiratcikkek, levéltári források. (A Pest megyei Levéltár anyagából 12 irat.) A fejezeteken belül a megjelenési (kiadási) időrend szerint kerülnek egymás után a tételek, s így rész-

ben az események, részben pedig az utókori emlékezés és a történeti feldolgozás időrendjét rajzolják ki. Az egyes településekre vonatkozó közlemények a tételszámokra utaló helynévmutatóból kereshetők ki.

A kötetet kézbe vevő, méginkább a címléíró, tájékoztató könyvtáros örömmel vette volna, ha a cím jelzi a téma — az agrárszocialista mozgalmakból felvett rész — időhatárait (1894—1898). Mi-

vel a mozgalomnak külön orgánuma is volt — a részben repertorizált, az annotációkban többször is elemzett *Földmívelő* c. lap — teljesebb lett volna a bibliográfia a periodika teljes és részletes könyvészeti leírásával, sőt — mint eredeti forrást — talán még mélyebben, részletesebben is ajánlatos lett volna feltárni. Az erre szolgáló terjedelmet pedig az annotációk kurtításával lehetett volna nyerni: a kiemelt — sokszor terjedelmes

— idézetek nem mindig információs értékűek. A kötet a témában kutatók — s nem csupán a Pest megyei, hanem általában az *alföldi* agrármozgalmak történetével foglalkozó helytörténészek — számára időt takarít meg, segédeszközüül szolgálhat. Megfelelő a bibliográfia nyomdai kivitele is. (Szerk.: Boros Pál. Pest megyei Könyvtár, 45 l.)

F. M.

Janka Gyula: Miniatűr könyvek bibliográfiája

1945—1970

A bibliofilek egyik kis, de növekvő táborra a kisméretű köteteket gyűjti. Őket szolgálják kiadóink, amikor mind több ilyen könyvet adnak ki: 1945 és 1956 közt csak kettőt, 1957-től 1965-ig 11-et, 1966 és 1969 közt 62-t és 1970-ben, egyetlen esztendőben már 35-öt!

Ezeknek a Magyarországon 1945 és 1970 közt megjelent miniatűr kiadványoknak 108 tételes bibliográfiáját Janka Gyula, az Egyetemi Nyomda igazgatója állította össze. Az azonosítás megkönnyítésére mindegyik könyvről egy-egy hasonmás képet is közöl. A bevezetés és a könyvészeti leírások három (magyar, orosz és angol) nyelvűek, és a szokásos adatokon kívül (szerző, cím, megjelenési hely, év, a kiadó és nyomda, lapszám) feltüntetik a kötés milyenségét, a pontos méretet és a példányszámot is. Ez utóbbiból a gyűjtők következtetni tudnak a tételek ritkaságára.

Janka összeállításából megtudjuk, hogy a könyvecskék nagysága 8×12 , illetve 10×10 mm-től 58×78 mm-ig terjed. Példányszámuk nagyon különböző, a *Boldog vadászokból* csak 10 (!) példány készült, a *Kis képek nagy művekről* című összeállításból viszont 18 500.

A miniatűr könyvek egy részét szedésnyomással állították elő, másik részét pedig normális méretről kicsinyítették. Nem tartoznak a világ legkisebb könyvei közé, szabadszemmel, nagyító nélkül is olvashatók. Tárgyuk igen változatos, találunk köztük marxista műveket (Marx, Engels, Lenin kiadások, az Internacionálé 31 nyelven), magyar klasszikusokat (Arany, Dugonics, Katona, Móricz Zsigmond), nyomdászattal foglalkozókat (nyomdatörténetek, Gutenberg ábrázolásai, Misztótfalusi Kis Miklós) és egyebeket is (pl. várostörténet, 20 év a külkereskedelemben).

A bibliográfia maga is miniatűr kiadvány, mérete 50×71 mm. (1972. Műszaki Kiadó, 235 l. 75 Ft)

V. M.

Kibocsátásának 750. évfordulója alkalmából a Fejér megyei SZMT központi könyvtárának gondozásában megjelent az *Aranybulla miniatűr kiadása*. A képen látható parányi, 60×45 milliméteres könyvecskéhez dr. Csizmadia Andor, a Pécsi Tudományegyetem jogászprofesszora írt magyarázó szöveget és jegyzeteket. A 84 oldalas könyvet a Fejér megyei Nyomdaipari Vállalat készítette ezer példányban. (Kabáczy Szilárd felvétele.)

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK 1970. évi, sorrendben 3. kötetében az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács a 3. országos könyvtárügyi konferencia dokumentumanyagát közli. A konferenciát előkészítő tanulmányok eddig kevésbé voltak hozzáférhetők. Magáról a konferenciáról a téziseket, Gosztonyi János művelődési miniszterhelyettes megnyitó szavait, Kondor Istvánnak, a könyvtárosztály vezetőjének vitaindító előadását és vitázó beszédét, Bíró Vera zárszavát, a konferencia elfogadott ajánlásait találhatjuk a kötetben, és a felsorolást, hogy kik szövegezték fel a tanácskozáson. (A felszólalások a Könyvtáros 1971. 2—4. számában jelentek meg.) Tartalmazza a kötet **Ónódy Miklós: Könyvkiadás, könyvterjesztés a közművelődési könyvtárak, valamint Halász Béla és Katsányi Sándor: A könyvtárhasználati szokások változásai az információ iránti igényváltozások tükrében c. tanulmányát is.** A kiadványt a konferenciával kapcsolatos cikkekről, tanulmányokról készített bibliográfia zárja.

CÍM- ÉS LELŐHELYJEGYZÉKET állított össze a Szombathelyi Megyei Könyvtár azokról a szakfolyóiratokról, melyeket 1972-ben Vas megye nagyobb üzemi műszaki könyvtárai és intézményei — köztük a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár és a szombathelyi Hírlapolvasó is — járattak. A Szakfolyóiratok lelőhelyjegyzéke 1972. c. kiadvány 46 vállalat, illetve kulturális, egészségügyi és egyéb intézmény bel- és külföldi folyóiratait sorolja fel.

SZOCIALISTA BRIGÁDOKNAK AJÁNLJUK címmel tájékoztatót készített a Ganz-Mávag szakszervezeti könyvtára az üzemi szocialista brigádjai részére. Az ezer példányban sokszorosított, illusztrált kiadvány előszavából kitűnik, hogy a brigádok számának növekedése miatt egyre nehezebb lesz személyes kapcsolatot létesíteni valamennyi brigádtaggal, emiatt készült a tájékoztató, amely két részből tevődik össze: megtudható belőle, mit nyújtanak olvasóiknak az üzemi szakszervezeti könyvtárhálózat tagkönyvtárai, majd ezt követően részletes ismertetés következik azokról a tevékenységekről, melyekkel kapcsolatban könyvtári vállalatok tehetnek a szocialista brigádok. Első helyen természetesen az olvasást, illetve újabb könyvbarátok toborzását említi, majd ajánlja, hogy látogassák rendszeresen a könyvtár rendezvényeit, s hívják el azokra társaikat is. S végül a központi könyvtárra és a fiókokra „lebontva” felsorolja, milyen társadalmi munkát kér a könyvtár a szocialista brigádok tagjaitól. Szerepel ezek között adminisztratív tevékenység, de kisebb-nagyobb műszaki munkák elvégzése is, melyek a könyvárhelyiségekben adódhatnak. Végül helyzetjelentés következik a könyvtár és a brigádmozgalom kapcsolatáról.

DUTKA ÁKOSRÓL halála alkalmából, gyászkeretes sorozatában bibliográfiát adott ki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. A jegyzék a róla szóló tanulmányokon és a sajtóban megjelent nekrológokon kívül felsorolja a fővárosi hálózatban megtalálható műveit, valamint azok kritikáit.

VERSEGHY FERENCNEK, a 150 éve meghalt költőnek, tudósnak emlékére a nevét viselő Szolnoki Megyei Könyvtár lefordította és megjelentette névadójának legterjedelmesebb latin nyelvű művéből, az *Analytica*-ból magyarra fordított első füzetet. A könyvtár köré tömörült kis munkaközösség ugyanis célul tűzte ki az egész mű magyarra fordítását, annak nagy terjedelme miatt azonban csak füzetekben tudják kiadni. A nagy magyar tudós ismert magyar és német nyelvtanait tanulók számára írta, ezt a művet (tudományos munkássága enciklopédiáját) azonban nyelvtanoknak, tudósnak szánta, benne gondolatait, indulatait, érzelmeit is kifejezte; az *Analytica* tehát nemcsak a tudománytörténészek, de az irodalmat kedvelő művelt olvasók számára is érdekes. A sokszorosításban megjelent, jól olvasható, egyszerű, de szép kivitelű első füzet az *Analytica* első részének bevezető öt fejezetét tartalmazza, ebben található Versegly nyelvfilozófiai nézetei és az elízitót nyelvtani rendszerezéséből is. A füzetet, melynek folytatása várható, Szurmay Ernő, a könyvtár igazgatója szerkesztette, ő írta az előszót is.

RÖVID ÉRTEKEZÉSEK A MUZSIKÁRÓL a címe a másik Versegly műnek, amit a jubileumra a Szolnoki Megyei Könyvtár kiadott, s ezzel az első magyar nyelvű esztétikai tanulmányok egyikét tette közzé. Kár, hogy a hasonló kiadás oldalainak festékezése egyenetlen, emiatt nehezen olvasható.